

Panorama de la sociolingüística

Joan Pujolar Cos

P02/07032/00345

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. El contacte de llengües	7
2. El canvi lingüístic	10
3. Manteniment i substitució lingüístics	13
3.1. La sociologia de la llengua	14
3.2. La sociolingüística interaccional	20
3.2.1. L'etnografia de la comunicació	20
3.2.2. Les alternances de codi	26
3.2.3. Les xarxes socials	30
3.3. La sociolingüística del conflicte i de la crítica	35
3.3.1. El conflicte lingüístic	36
3.3.2. La política quotidiana de la llengua	40
3.3.3. Llengua i identitat	42
3.3.4. Els mercats lingüístics	46
3.4. La psicologia social de la llengua	50
Resum	53
Activitats	55
Glossari	56
Quadre conceptual del vocabulari específic del mòdul	60
Bibliografia	61

Introducció

En aquest mòdul expliquem els conceptes més importants dins la història de la sociolingüística i que ens serveixen per a entendre les recerques i els debats que s'han produït en l'àmbit de la sociolingüística catalana tal com l'hem definit en la introducció del curs.

Hem volgut fer l'explicació en forma de narració, més que no pas en forma d'exposició, com és habitual. Així, el text segueix la lògica d'una narració històrica en l'entorn d'unes persones que s'han plantejat uns problemes i no tant la lògica d'una classificació temàtica o conceptual. Aquesta manera particular d'explicar un camp d'estudi té l'avantatge que permet un estil de llengua més planer. Però no ha estat aquesta la principal raó per la qual hem enfocat el text d'aquesta manera. Més aviat, la intenció és que als estudiants us quedi clar que darrere els conceptes, els mètodes i els problemes acadèmics de tot tipus hi ha persones i que aquestes persones, com totes, tenen uns orígens familiars i culturals, uns interessos i preocupacions concrets. El discurs científic tradicional normalment amaga totes aquestes qüestions, tot presentant el coneixement com si fos una descripció anònima i ahistòrica de la realitat. El resultat són els textos a què estem acostumats: força difícils per als estudiants i bastant espessos i avorrits fins i tot per als entesos.

Un inconvenient significatiu d'aquesta opció és que hem hagut d'optar per parlar d'uns quants personatges, els més coneguts i essencials, amb la qual cosa és fàcil de veure que no es fa justícia a la feina feta per molta altra gent. Semblarà que els camps d'estudi esmentats són com "propietat" d'unes quantes persones. Això no és així, naturalment; tot i que malauradament sí que és cert que en l'àmbit acadèmic el pes dels noms és molt gran, probablement excessiu. Personalment creiem que en sociolingüística (i en altres camps d'estudi ens imaginem que també) hi ha hagut bones idees que no han estat escoltades simplement perquè no les han dit les persones indicades. Les relacions de poder són així, per més bona fe que tinguin els "líders", i el camp acadèmic no és gens diferents dels altres.

Però aquestes són qüestions amb les quals no cal marejar els estudiants. Al capdavall, en aquest text, vosaltres sou els destinataris principals. Ja sabeu que no es pot explicar tot, i no creiem que ens agraiu que s'anés carregant el text per a permetre que tothom sortís a la foto. En tot cas, sereu vosaltres qui jutjareu si la transgressió ha valgut la pena.

Objectius

El que es pretén amb aquesta assignatura és que l'estudiant assoleixi el següent:

- 1.** Conèixer la gènesi de la sociolingüística com a subdisciplina.
- 2.** Saber les orientacions i els conceptes més importants de la sociolingüística.
- 3.** Poder arribar a llegir amb comoditat textos especialitzats d'aquest camp.

1. El contacte de llengües

El mateix nom de *sociolingüística* ja dóna a entendre que es tracta d'un camp interdisciplinari i també ens fa imaginar que hi trobarem una combinació de teories i mètodes de la sociologia i la lingüística. Això és cert (fins a cert punt), però les persones que van impulsar la creació d'aquest camp no ho van fer purament per una voluntat transdisciplinària. Tenien uns motius o, més aviat, *unes preguntes*. I foren aquestes preguntes les que constituïren a mitjan anys cinquanta el camp de la sociolingüística. Foren les següents:

- Com s'explica el fet que les llengües incorporin elements o característiques d'altres llengües?
- Com s'explica que les llengües canviïn amb el temps?
- Com s'explica que, en contextos multilingües, unes comunitats mantinguin la seva llengua i d'altres l'abandonin?

Aquestes tres preguntes han donat lloc a línies de recerca relativament diferenciades i que actualment encara existeixen: la primera, als estudis del *contacte de llengües*, on s'investiga detalladament fenòmens com els manlleus lèxics o les "interferències" sintàctiques i morfològiques entre llengües i els factors socials que acompanyen aquests fenòmens; la segona línia és l'anomenat *variacionisme*, que investiga com determinats trets lingüístics apareixen en grups socials concrets i són adoptats o rebutjats per altres grups socials fins a consolidar (o no) canvis en les llengües; la tercera línia, que és la que més ens interessa en aquest curs, fou integrada en el seu inici per dos corrents: la *sociologia de la llengua* i la *sociolingüística interaccional*. Més endavant explicarem més detalls sobre aquesta línia, que és la que més ha canviat i s'ha diversificat.

Uriel Weinreich fou qui impulsà en primer terme un grup de lingüistes que es plantejà aquestes qüestions. Es van adonar que els sociòlegs normalment no s'interessaven per aquests temes perquè els consideraven cosa de lingüistes, mentre que la majoria de lingüistes consideraven que aquestes qüestions no formaven part de la lingüística estricta. En aquest sentit, recordem que la gran preocupació de Ferdinand de Saussure, el fundador de la lingüística moderna, havia estat precisament la de definir un objecte d'estudi propi que justificués la independència de la lingüística:

Lectura recomanada

El llibre tradicionalment considerat com el fundacional de la sociolingüística és el següent:

U. Weinreich (1953). *Languages in contact: Findings and problems languages in contact* (2a. ed.). La Haia: Mouton [trad. cat.: *Llengües en contacte*. Alzira: Bromera, 1996; trad. cast.: *Lenguas en contacto*. Universitat Central de Venèçuela, 1974].

“... si estudiem el llenguatge des de moltes bandes alhora, l'objecte de la lingüística se'ns apareix com un apilonament confús de coses heteròclites i sense lligams entre si. És quan ho plantejem d'aquesta manera que obrim la porta a moltes ciències –psicologia, antropologia, gramàtica normativa, filologia, etc.–, que nosaltres separem netament de la lingüística, però que, afavorint un mètode incorrecte, podrien reclamar el llenguatge com un dels seus objectes. [...] A parer nostre, només hi ha una solució per a totes aquestes dificultats: *cal situar-se des del primer moment en el terreny de la llengua i prendre-la com a norma de totes les altres manifestacions del llenguatge.*”

F. de Saussure (1974). *Cours de linguistique générale* (publicat per Charles Bally i Albert Seehayé amb la col·laboració d'Albert Riedlinger; edició crítica a cura de Tullio de Mauro; pàg. 24-25). París: Editions Payot, 1916.

Recordem ara l'èxit que va tenir aleshores la famosa distinció entre llengua (*langue*) i parla (*parole*). Aquesta distinció venia a dir que podíem investigar el funcionament de les llengües en abstracte, sense necessitat de preocupar-nos per la multitud de canvis i variacions que patia la llengua en boca de la gent, ja que aquests canvis eren normalment impredecibles i producte d'errors o lapsus.

Agafem com a exemple la frase “això no és res”. En molts llocs de la Garrotxa, la gent pot elidir les essos de *és* i de *res*, de manera que serà tan normal sentir la frase pronunciada [ˈSOŋoEsˈrEs] com [ˈSOŋoEˈrE]. En molts casos, és impossible predir quan apareixerà una pronúncia o l'altra. En aquest sentit, Saussure hauria dit que aquest és un fenomen aleatori de la *parla* que no permet un estudi sistemàtic. L'únic que es pot estudiar més sistemàticament són les relacions entre els elements del sistema lingüístic que tots els parlants reconeixen com a comuns (“això”, “no”, “és”, “res”), independentment de les variacions fortuïtes que aquests elements puguin tenir en situacions concretes. El mateix s'aplicaria a fenòmens sintàctics, morfològics o semàntics.

Quan Uriel Weinreich s'interessà pels fenòmens del contacte de llengües (per exemple, els manlleus de lèxic, els calcs morfosintàctics, les pronúncies “amb accent”, etc.), va veure que, en molts casos, aquests fenòmens es podien explicar comparant les estructures i els recursos lingüístics de les dues llengües en contacte. També es trobà, però, que hi havia canvis que no es podien explicar d'aquesta manera:

Apliquem al nostre context el problema de Weinreich. A partir de la comparació d'estructures lingüístiques, podem explicar perquè molts castellanoparlants tenen dificultats per a copsar la diferència entre les dues essos, /s/ i /z/, ja que el castellà només té /s/, i aleshores podem entendre per què sovint les confonen quan parlen català, i poden dir coses com [ˈsoR's], “les hores”. Més complicat (però factible) és explicar per què molts catalanoparlants, quan parlen en castellà, diuen coses com [laˈzoRas], fent una distinció, per transferència fonològica, que en castellà no existeix. Però el que ja és impossible de justificar, des d'un punt de vista estrictament lingüístic, és la raó per la qual molts catalanoparlants orientals diuen coses com [ˈb:anes], [ˈTe] (per anomenar la lletra “ce”) o [ˈewRas], efectuant així distincions fonètiques o fonològiques que no són pròpies de la seva llengua ni tenen cap necessitat estructuralment justificable.

Weinreich estudià, entre altres coses, la influència de l'alemany sobre el retoromànic a Suïssa, on es produïen fenòmens semblants. Les causes s'havien d'anar a buscar, òbviament, en el fet que l'alemany gaudia d'una posició social, demogràfica, política i econòmica més forta (i en el cas català, la conclusió seria semblant). Vegem com ho explica el mateix Weinreich:

La paraula *parole*

En anglès se sol traduir amb el terme *speech* (que en català també és *parla* i en castellà *habla*), que al seu torn és identificat molt sovint com l'objecte d'estudi de la sociolingüística, la pragmàtica i l'anàlisi del discurs. En aquest sentit, els sociolingüistes molt sovint es defineixen *en oposició* a la lingüística estricta.

“L’efecte concret del bilingüisme en la parla [angl. *speech*] d’una persona varia en funció de multitud de factors, alguns dels quals es poden considerar com a extralingüístics pel fet que van més enllà de les diferències estructurals entre les llengües o fins i tot de les mancances lèxiques. Per a explicar d’una manera completa la interferència en una determinada situació de contacte lingüístic, incloent-hi la difusió, persistència i evanescència de determinats fenòmens d’interferència, cal forçosament tenir en compte els factors extralingüístics. [...] A més, hi ha d’altres característiques dels grups bilingües que són pertinents per a l’estudi de la interferència, com són les següents:

[...]

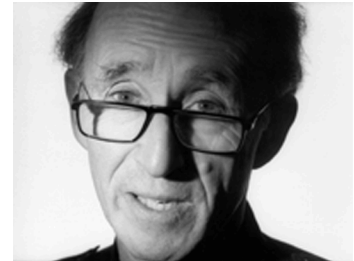
f. La dimensió del grup bilingüe i la seva homogeneïtat o diferenciació sociocultural; si es pot dividir en subgrups que empenen una llengua o l’altra com a llengua materna; aspectes demogràfics, relacions socials i polítiques entre aquests subgrups.”

U. Weinreich (1953). *Languages in contact: Findings and problems languages in contact* (2a ed., pàg. 3). La Haia: Mouton.

A partir d’aquí, Weinreich entrava en un terreny que era precisament el que Saussure havia volgut defugir. Un deixeble seu, William Labov, intentà de trobar la manera d’encabir els factors socials en la teoria lingüística.

2. El canvi lingüístic

Labov no estudiava el contacte de llengües, sinó que s'interessava per les diferents modalitats de parla que hi havia en els entorns urbans. A Nova York, com en altres grans ciutats, sovint és possible endevinar de quin barri vénen les persones a partir de la seva manera de parlar. I el barri de residència, no ho oblidem, normalment ve donat per l'estrat social al qual es pertany. Labov creia també que les diverses maneres de parlar dels entorns urbans amagaven la clau per a entendre els canvis lingüístics; és a dir, que els canvis diacrònics en la llengua es produïen en la mesura que uns determinats trets lingüístics eren adoptats o abandonats per diversos grups socials.

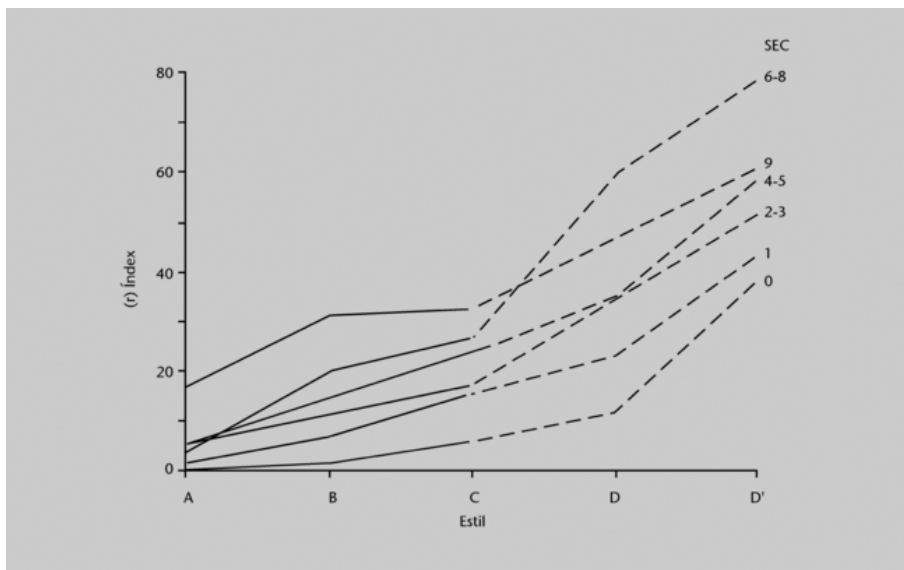
William Labov

Exemple

Les parelles mínimes són parelles de mots que es diferencien per un sol tret, un dels quals sol ser no estàndard. Serveixen per a veure fins a quin punt els parlants, en llegir-los en veu alta, intenten d'autocorregir-se quan són conscients del que diuen. En català, per exemple, podríem fer llegir a la gent els mots *caça* i *casa*, i veuríem com moltes persones que els pronuncien igual en la parla ordinària, aleshores farien un esforç per distingir-los.

Després d'uns estudis preliminars que serviren per a confirmar les seves intuïcions i per a identificar cinc variacions interessants de pronúncia, Labov dirigí un macroprojecte sobre actituds lingüístiques al Lower East Side de Nova York. El seu equip entrevistà cent cinquanta-vuit persones (una mostra representativa de la població més o menys estable del districte), tot enregistrant la seva parla en quatre estils diferents: a) parla externa a l'entrevista, b) entrevista formal, c) lectura d'un text, d) llista de paraules soltes i parelles mínimes. La figura següent mostra els resultats de l'estudi en relació amb la pronúncia de /r/ en posició postvocàlica, final de mot i preconsonàntica (en paraules com *beer*, *fire*, *flower*, etc.):

Figura 1

Font: Labov (1972, pàg. 114)

Eix Y: percentatge d'ús de /r/	Eix X: estils de parla (D' = parelles mínimes)
Les línies indiquen la pertinença social de les persones.	0-1 classe baixa, 2-4 classe treballadora, 5-8 classe mitjana baixa, 9 classe mitjana alta.

Labov, aleshores, argumentà que es podien formular unes regles sociolingüístiques que eren integrables dins l'esquema de treball dels lingüistes: les anomenades *regles variables* (angl. *variable rules*). En què consistia una regla variable? Recordem, primer, el tipus de regles amb què treballaven els lingüistes.

Det	N	V	Det	N
El	robot	aparcà	?	moto

En aquesta frase, sabem que l'element que falta ha de ser per força un article: *la* o *una*, i si coneguéssim el context sabríem exactament quin hi ha d'anar. Encara que això ho puguem deduir per intuïció, els lingüistes ho poden argumentar després d'haver estudiat un corpus de frases a partir dels quals es poden induir les regles de col·locació dels elements de la llengua. El mateix passaria, per exemple, amb els sons. Tots sabem que davant [b] o [p] mai no hi trobarem [n] o [N] en la nostra llengua, perquè hi ha unes regles que així ho determinen.

Exemple

La sociolingüística laboviana sovint és anomenada també *variacionisme*, pel seu èmfasi en les petites variacions de pronúncia. També se la identifica com a "dialectologia urbana" i els seus mètodes han estat adoptats per molts dialectòlegs. En alguns sectors, molts autors fan servir la paraula *sociolingüística* per a referir-se exclusivament a aquest tipus d'estudis.

Exemple

La paraula *patró* (angl. *pattern*) és un element clau d'aquest discurs sociolingüístic. Segurament la traducció més exacta en català seria 'regularitat'. La descoberta de patrons o regularitats en els fenòmens de variació permeté d'argumentar que la parla (angl. *speech*) és estudiàble científicament. Vegeu el recull de treballs de Labov "Sociolinguistic patterns".

És des d'aquest punt de vista que Labov argumentà que es podien formular unes regles *variables* (al contrari de les darreres, que són fixes) que podien ajudar a predir la probabilitat d'aparició d'un tret lingüístic concret. Aquesta probabilitat estaria determinada per factors extralingüístics: psicològics, sociològics, contextuals, etc. Això tenia una implicació clau: que la "parla" de la qual parlava Saussure no era un fet aleatori, sinó que obeïa uns *patrons* sistemàtics científicament estudiables. Es posava, doncs, en qüestió la dicotomia entre *langue* i *parole*, el principi que justificava que la lingüística fos tractada com a disciplina autònoma.

Bibliografia

A la prestatgeria virtual hi trobareu la pàgina web personal de William Labov, de la Universitat de Pensilvània, i una explicació del seu paper destacat en defensa de l'anglès afroamericà (*Black English Vernacular*). Sobretot, subratlla que l'anglès no estàndard té la seva estructura i les seves regles, ja que fins aleshores es considerava com a desestructurat i anàrquic.

Encara més, Labov cregué que les regles variables implicaven també la fi de la dicotomia entre la lingüística sincrònica i la diacrònica. En els seus estudis també ha detectat diferències lingüístiques sistemàtiques segons l'edat de les persones. És per això que durant tota la seva vida s'ha dedicat sobretot a investigar els mecanismes de canvi lingüístic.

3. Manteniment i substitució lingüístics

Aquest tercer camp de la lingüística està lligat en el seu inici a dues persones: Joshua A. Fishman i John J. Gumperz. Cap dels dos no es va preocupar mai gaire per l'encaix dels seus treballs dins el paradigma de la lingüística, com ho havien fet Weinreich i Labov. Les investigacions dels sectors més lligats a Fishman s'han identificat generalment amb el nom de *sociologia de la llengua*, que ja dóna una mica a entendre que és més sociologia que no lingüística. D'altra banda, recordem que els anys cinquanta i el principi dels anys seixanta foren els d'eclosió de la teoria generativa, que defensava que l'objecte de la lingüística era, en realitat, la descripció de la *competència lingüística* dels parlants, entesa com a conjunt de regles gramaticals. En aquest sentit, Gumperz es limità a observar que més enllà d'aquesta competència lingüística, també hi havia una *competència comunicativa* que permetia a les persones d'emetre enunciats "socialment" adequats (per exemple, parlar en la llengua adequada a cada moment). Això li serví, bàsicament, per a deixar entès que a ell li interessava investigar aspectes de l'ús lingüístic que anaven més enllà dels esquemes de la lingüística estricta.

El punt de partida de Fishman i Gumperz fou, com hem dit, l'interès per saber les raons per les quals, en contextos multilingües, hi havia comunitats que mantenien la seva llengua i d'altres que l'abandonaven. Naturalment, aquest interès connectà amb el de nombrosos sectors polítics i culturals d'arreu del món, especialment els lligats a moviments d'autodeterminació o de reivindicació de drets nacionals i culturals de minories. És per això que el que era inicialment una iniciativa bàsicament nord-americana es va veure enriquida per multitud de contribucions i estudis de cas d'investigadors que treballaven pels drets de les minories lingüístiques d'arreu del món. Als Països Catalans, els estudis i les propostes de Fishman, Gumperz, Hymes, Ferguson i d'altres trobaren ben aviat lectors interessats entre els universitaris compromesos amb els moviments culturals i polítics clandestins d'oposició al règim de Franco. No solament això. Les aportacions de Lluís Vicent Aracil i de Rafael Lluís Ninyoles van tenir un ampli ressò internacional i van constituir un important contrapunt a les mancances conceptuals de la sociolingüística nord-americana. En parlarem més endavant.

Des del primer moment, tant Fishman com Gumperz com altres sociolingüistes observaren un fet essencial que caracteritzava les comunitats multilingües més o menys estables:

Joshua A. Fishman

Les comunitats que mantenien les seves llengües es caracteritzaven perquè els seus parlants tenien els seus usos lingüístics bastant organitzats o ordenats. És a dir, hi havia unes relacions socials i unes funcions comunicatives, reservades a cada llengua. Si la comunitat anava reproduint, generacionalment, aquell “ordre lingüístic”, el multilingüisme es mantenia.

A partir d'aquesta idea bàsica, Fishman i Gumperz seguiren camins bastant divergents. Fishman tendia a veure la societat en conjunt com una estructura, més o menys complexa, on les llengües hi ocupaven un lloc i hi tenien unes funcions. Gumperz s'interessà més per esbrinar com els individus i els petits grups lingüístics generaven, en la seva vida de cada dia, les normes d'ús lingüístic i les creences i actituds que donaven sentit als comportaments observats. Ho explicarem una mica més.

3.1. La sociologia de la llengua

Cap branca de la sociolingüística mai no s'ha distingit per la voluntat de construir una fonamentació teòrica ferma i sofisticada, i la sociologia de la llengua molt menys que les altres. El seu esquema bàsic era el següent:

a) Les societats multilingües (estables) assignen a cada llengua unes funcions socials específiques, de manera que cada llengua té els seus espais o compartiments; és a dir, el seus *àmbits d'ús* (angl. *domains*).

b) Aquestes societats funcionen perquè les persones interioritzen unes normes i valors socials congruents amb aquesta compartimentació: les *normes d'ús* lingüístic.

Els àmbits d'ús i les normes d'ús són en realitat dues cares de la mateixa moneda, els primers des del punt de vista de l'estructura social i les segones des de la perspectiva dels individus *en general*. Si una persona parla la llengua A a l'església, a casa i a la feina, i la llengua B amb els veïns i en les institucions oficials és perquè la seva societat té distribuïdes d'aquesta manera les funcions de les llengües A i B, i perquè els individus tenen per norma mantenir aquests usos en els àmbits d'ús referits.

Els millors exemples (i potser els únics) de societats amb compartimentacions lingüístiques molt netes i clares són els clàssics casos de *diglòssia* descrits per Charles A. Ferguson (1959). Ferguson descobrí un tipus de situacions sociolingüístiques en què dues varietats lingüístiques històricament relacionades mantenien una clara divisió de funcions al llarg dels segles. Tenia quatre exemples: l'alemany estàndard i el col·loquial (*schwyzertütsch*) a Suïssa, les varietats clàssica i regionals de l'àrab en països àrabs, el francès i el crioll a Haití

i, finalment, el grec clàssic (*katharevousa*) i el grec modern (*dhimotiki*) a Grècia. El quadre que segueix pretén de visualitzar la compartimentació de funcions socials de les llengües en tots quatre casos:

Exemple

De fet, en el cas de Grècia es pot dir que l'autèntica diglòssia ja no es dona, i en els països àrabs també hi ha hagut canvis importants en l'ús escrit de les varietats regionals, especialment en els mitjans de comunicació. La *diglòssia*, avui en dia, no és tan "estable" com Ferguson la descrigué.

Situació	A	B
Sermó a l'església o mesquita	X	
Carta personal	X	
Intervenció parlamentària, discurs polític	X	
Lliçó universitària	X	
Noticiari televisiu	X	
Editorial de diari, notícia, titular, foto	X	
Poesia	X	
Instruccions a servents, cambrers, treballadors, recepcionistes		X
Conversa amb la família, els amics i els col·legues		X
Radionovel·la		X
Acudit de diari		X
Literatura popular		X

Situacions típiques i trïes d'A o B en la diglòssia

A: llengua "alta" o d'usos "elevats": grec i àrab clàssics, francès i alemany estàndards

B: llengua "baixa" o d'usos "ordinaris": el dhimotiki, els àrabs col·loquials, el crioll i el schwyzertütsch.

Font: adaptació de Ferguson, 1959.

L'article de Ferguson fou rebut amb entusiasme per multitud de sociolingüistes d'arreu del món. De fet, Fishman acabà identificant el terme *diglòssia* amb la idea de la compartimentació funcional, i proposà una classificació de situacions de contacte lingüístic basada en l'existència o no de diglòssia i en l'existència o no de bilingüisme entre la població afectada. Vegeu el quadre:

- **Diglòssia amb bilingüisme:** les situacions descrites per Ferguson, els jueus mascles de la diàspora, la típica divisió entre dialectes i estàndards.

Referència bibliogràfica

Elaboració pròpia a partir de:

J. Fishman (1972). "Societal bilingualism: stable and transitional". A: A. S. Dil (ed.). *Language in Sociocultural Change* (pàg. 135-152). Stanford: Stanford University Press.

- **Diglossia sense bilingüisme:** cas de la Rússia tsarista, quan la classe aristocràtica parlava francès i la resta de la població era monolingüe russòfona.
- **Bilingüisme sense diglossia:** les comunitats immigrades, que utilitzen les llengües d'origen i de destinació sense una distribució clara i establerta de funcions.
- **Ni diglossia ni bilingüisme:** comunitats reduïdes de caçadors recol·lectors on l'especialització econòmica i la diversitat social i lingüística és pràcticament nul·la.

Exemple

A les comunitats jueves tradicionals, els homes tenien un cert coneixement d'hebreu antic, que era utilitzat en els actes litúrgics.

A partir d'aquesta idea, Fishman argumentà que la diglossia es podria considerar un fenomen universal de les societats humanes mínimament diversificades. En la mesura en què la diversificació social crea diferències lingüístiques, la societat "ordena" i estabilitza el repertori lingüístic que té per mitjà de la diglossia.

Amb aquest esquema de base, multitud de recercadors de tot el món es llançaren a l'estudi de situacions diverses de contacte lingüístic.

El mètode era força senzill: consistia fonamentalment a esbrinar *qui parla què, a qui i quan*, tal com ens indica el curiós títol d'un article del mateix Fishman.

Això es feia normalment mitjançant enquestes o qüestionaris a mostres diverses de la població. Aleshores es mirava de dibuixar un mapa dels àmbits que ocupava cada llengua. A partir d'aquí, en contextos multilingües més complexos, es tipificaren altres situacions (vegeu Fasold): la diglossia doble encavalcada, la diglossia doble superposada, la poliglòssia lineal i, en el context català, la diglossia impròpia, que tractarem més avall. Els *àmbits d'ús* més típics que s'identificaren foren: la família, l'escola, l'administració, la feina, el mercat o comerç local, la premsa i la comunicació pública en general, la religió i, finalment, la comunitat o entorn immediat (veïns, amistats). També es podia parlar de diversos sectors socials, per exemple, classes baixes o treballadores, classes mitjanes, altes, grups dominants, etc. Per exemple, si volguéssim dibuixar el mapa d'àmbits de la comunitat catalanoparlant al final del franquisme, ho podríem haver fet així:

Referència bibliogràfica

J. Fishman (1972). "The relationship between micro- and macro-linguistics in the study of who speaks what to whom and when". A: A. S. Dil (ed.). *Language in Sociocultural Change*. Stanford: Stanford University Press.

Referència bibliogràfica

R. Fasold (1984). *The Sociolinguistics of Society*. Oxford: Blackwell.

Vegeu també

Sobre els mètodes basats en enquestes trobareu més informació en els apartats "La preparació de la recerca" i "Els estudis quantitius" del mòdul següent, "Dades i procediments de recerca", i a les "Guies de treball" de la web de l'assignatura.

Figura 2

Institucions públiques			Grups econòmics dominants	
Escola	Oficis religiosos	Lloc de treball	Comerç local	Prensa i usos públics
Veïns i amics		Família		

Llengua dominant: Llengua dominada: **Esteu d'acord amb aquest quadre?**

És possible que hi hagués experiències força diverses durant el franquisme. Podeu discutir-ho, si voleu, al fòrum de l'assignatura. En tot cas, aquí l'important és fer-se una idea dels termes usuals en què s'expressa la sociologia de la llengua.

Complementàriament, els estudis de sociologia de la llengua també incloïen preguntes sobre les actituds i creences dels parlants respecte de les llengües en contacte. Així es podia explorar el "prestigi" de cada varietat lingüística i, en general, la manera com una determinada societat conceptualitzava les funcions socials de cada llengua. Per exemple, el més usual era que les varietats tipus "A" fossin considerades com a més elegants o adequades per a la comunicació formal, mentre que les varietats "B" se solien associar a valors de tipus sentimental, allò "entranyable" o casolà.

Tal com explicava, doncs, a l'inici aquest apartat, la sociologia de la llengua no ha aportat una gran sofisticació conceptual. Ens movem en uns nivells molt propers al sentit comú, cosa que té els seus avantatges i els seus inconvenients. Entre els inconvenients, hi ha les moltes limitacions per a entendre el fenomen estudiat; entre d'altres, tenim els següents:

- No s'ha construït una explicació convincent de com les compartimentacions funcionals de varietats lingüístiques es creen i canvien al llarg del temps. Els estudis *diacrònics* són molt rars en aquest camp.
- Sovint s'ha treballat amb conceptes molt laxos. Per exemple, quan Fishman barreja nocions com *bilingüisme*, d'una banda, i el contacte entre varietats que poden ser tant llengües com dialectes com fins i tot registres diferents, de l'altra, aleshores es fa difícilíssim saber de què parla (quan la noció de *bilingüisme* és, per si sola, força complicada). Un altre problema gros és barrejar tipus de "comunitats" tan diferents com poden ser estats nació, minories dins un estat, classes socials concretes, grups d'immigrats o fins i tot grups de sexe (els homes jueus). Això fa que molt sovint els resultats de diversos estudis siguin difícils o impossibles de comparar.

Entre els avantatges de la "senzillesa" conceptual hi ha el fet que aquest esquema ha estat assequible a molta gent sense que calgués una gran preparació teòrica i metodològica. Per això es creà una comunitat relativament gran de recercadors que compartia uns termes bàsics i (molt important) estava repartida per tot el planeta, i així permetia multitud de contactes i oportunitats

d'intercanvi, comparació i discussió. Com a mostra, podem veure els títols dels números (temàtics) de la revista *International Journal of the Sociology of Language* (fundada per Fishman) corresponent als anys 1990 i 1991:

Any	Núm.	Títol
1990	81	"Sociolinguistics in the People's Republic of China", Chen Yuan i David F. Marshall
	82	"Aspects of Korean Sociolinguistics", Harald Haarmann i Juck-Ryoon Hwang
	83	"Zur Soziolinguistik des Deutschen / Varieties of German", Florian Coulmas
	84	"Spanish in the USA: New Quandaries and Prospects", Florian Coulmas
	85	"Caribbean Languages: Lesser-known Varieties", Velma Pollard
	86	"Perspectives on Language Contact and Language Policy", Florian Coulmas
1991	87	"Sociolinguistics of the Maghreb", Moha Ennaji
	88	"Sociolinguistic Studies in the Philippines", Bonifacio P. Sibayan and Andrew B. Gonzalez
	89	"Sociolinguistics in Brazil", F. Gomes de Matos and Stella M. Bortoni
	90	"Migrant Languages in Western Europe", Kees de Bot and Willem Fase
	91	"Yiddish – The Fifteenth Slavic Language", Joshua A. Fishman
	92	"New Perspectives on Linguistic Etiquette", Florian Coulmas

El 1984, el número 47 es va dedicar a "Catalan Sociolinguistics" i fou coordinat per Maria Ros i Garcia i Miquel Strubell Trueta.

Un dels fruits més interessants de tot aquest treball ha estat el llibre que el mateix Fishman edità en 1991 *Reversing language shift* ('El capgirament de la substitució lingüística'). Aquest llibre és el colofó de tota una vida dedicada a la investigació dels processos de substitució lingüística en col·laboració amb persones implicades en moviments i organitzacions de recuperació lingüística. L'experiència ensenya molt, i aquí Fishman aprofita per a abocar-la-hi tota sense entretenir-se amb aclariments conceptuals i disquisicions teòriques. Una de les seves propostes és l'escala següent, que visualitza dues coses alhora: una pauta per a recuperar gradualment l'ús d'una llengua o, llegida a l'inrevés, un procés típic de substitució lingüística. L'escala s'anomena de *disrupció intergeneracional* perquè Fishman creu que un component clau d'un procés de substitució és que en algun moment una llengua deixi de passar-se de pares a fills:

Escala gradual de disrupció intergeneracional (EGDI)

8. La majoria del romanent de parlants de *X* són gent gran socialment aïllada. *X* s'ha de recompondre a partir de les seves boques i memòries, i s'ha d'ensenyar a adults no concentrats demogràficament.

7. La majoria de parlants de *X* són una població socialment integrada i etnolingüísticament activa, però ja han superat l'edat de reproducció.

6. Assoliment d'oralitat informal intergeneracional, concentració demogràfica i encoratjament institucional.

5. Assoliment d'ús escrit a casa, a l'escola i a la comunitat, però sense suport extracomunitari d'aquest ús escrit.

4. *X* en l'educació primària [...] segons estableixen les lleis d'educació obligatòria.

3. Ús de *X* en l'àmbit bàsic de treball (fora de la comunitat/barri de *X*) que comporta contacte amb parlants de *Y*.

2. *X* en serveis bàsics governamentals i en mitjans de comunicació, però no en les més altes esferes.

1. Ús de *X* en educació, empreses, govern i mitjans de comunicació d'alt nivell (però sense la seguretat addicional que dóna la independència política).

Font: Fishman (1991)

Clau: La llengua *X* és la pròpia de la comunitat, la llengua subordinada o minoritzada. La llengua *Y* és la llengua dominant.

És interessant constatar que Fishman considera que la situació del català al Principat estaria en el grau 1; és a dir, difícilment millorable. D'altra banda, també adverteix que l'escola té una capacitat molt limitada (contràriament al que molts activistes lingüístics han cregut tradicionalment) per a influir en els processos de substitució. Un altre punt en el qual insisteix és que les organitzacions de suport a les llengües han de ser econòmicament independents, ja que la dependència de subvencions i ajuts oficials acaben per distanciar aquestes organitzacions de la població i també per restringir el seu marge polític de maniobra.

Finalment, també són interessants les reflexions de Fishman sobre les implicacions culturals d'aquests processos, entenen la llengua com a part essencial de la cultura d'una comunitat. Ell accepta que normalment la llengua dominant *Y* vehicula els interessos econòmics i polítics de grups socials més nombrosos i poderosos, amb la qual cosa es converteix en una llengua associada a la mobilitat social i a les noves formes de relació i cultura. Com a contrapunt, ell argumenta que el manteniment de formes de vida locals o tradicionals evita molts dels problemes de la societat (post)moderna: individualisme, competitivitat, aïllament, criminalitat i desintegració social, alhora que permet més la participació, la corresponsabilització i l'establiment d'un entorn més humà.

Certament, aquestes idees contenen implicacions força discutibles. No tothom acceptaria que les llengües *X* d'entrada estan fora dels àmbits socials i expressions culturals més innovadors. I la visió que es dóna de les formes de cultura "tradicionals" es podria interpretar en clau força conservadora. En tot cas, és ben segur que Fishman no creu de cap manera que les llengües *X* ni els seus

parlants tenen cap limitació en aquest sentit, sinó que ho veu probablement com una situació “típica”. En tot cas, el que és clar és que les seves reflexions expressen unes dicotomies i unes contradiccions que apareixen constantment en els debats i pugnes polítiques associades als moviments de recuperació lingüística.

3.2. La sociolingüística interaccional

El nom de *sociolingüística interaccional* s'utilitza per a designar un conjunt molt més diversificat de persones, mètodes i objectes d'estudi que no l'anterior. De tota manera, si se l'ha d'associar amb una cara, aquesta és la de John J. Gumperz, que convertí el seu departament de Berkeley en un focus d'irradiació de noves idees i actituds sobre el paper de les llengües en la vida social. El 1964, conjuntament amb el conegut antropòleg Dell Hymes, Gumperz publicà un article programàtic que invitava antropòlegs i lingüistes a “fundar” un nou camp d'estudi anomenat *etnografia de la comunicació*.

John J. Gumperz

3.2.1. L'etnografia de la comunicació

La paraula *etnografia* (que vol dir, literalment, '(d)escriure pobles') designa el mètode preferit dins l'antropologia, disciplina que sorgí per les necessitats dels poders colonials de conèixer la vida i els costums dels pobles subjugats o subjugables. Així, els primers antropòlegs escrivien les seves etnografies després de conviure llargues temporades amb els habitants de llogarets o poblats de l'Àfrica, l'Àsia o l'Amèrica Llatina. Més endavant, el mètode es traslladà a les comunitats rurals tradicionals o suburbanes del món occidental i, finalment, s'ha convertit en un mètode estàndard de les ciències socials, concretament de l'anomenada *antropologia social*.

L'observació participant

Observació participant és el nom que rep avui dia específicament el mètode que es basa a integrar-se dins la comunitat estudiada per a observar-la directament. En el mòdul següent a les “Guies de treball” de la web de l'assignatura parlem més d'aquest mètode.

La connexió dels sociolingüistes amb la tradició antropològica/etnogràfica aportà sobretot un element bàsic: l'**estudi dels usos lingüístics de petits grups o comunitats**, localitzats en petits pobles o barris. Aquest és un element de contrast important amb la *sociologia de la llengua*, que generalment aspira a descriure comunitats lingüístiques senceres.

Lectura recomanada

Els inicis de l'antropologia es poden apreciar en el llibre següent:

B. Malinowski (1922). *Els argonautes del Pacífic Occidental* (vol. 1). Barcelona: Edicions 62.

D'altra banda, la paraula *comunicació*, en aquest context, implica un distanciament de la lingüística tradicional. Per a Gumperz i Hymes, la competència gramatical de què parlava en aquell moment Chomsky només era una part de la qüestió:

“Hem de cercar una explicació del fet que una criatura normal adquireixi el coneixement de frases, no solament en tant que gramaticals, sinó també en tant que apropiades. Ell o ella adquireix la competència de quan ha de parlar, de quan no i de sobre què ha de parlar amb qui, quan, on i de quina manera. En resum, una criatura arriba a poder fer un repertori d'actes de parla, participar en esdeveniments de parla i avaluar els dels altres. Aquesta competència, a més, és inseparable de les actituds, valors i motivacions en relació amb el llenguatge...”

J. H. Gumperz; D. Hymes (ed.) (1972). *Directions in Sociolinguistics: the Ethnography of Communication* (pàg. 277-178). Nova York: Holt, Rinehart and Winston.

Amb tot, Gumperz i Hymes no pretengueren de proposar un nou marc teòric i metodològic tancat i elaborat a la manera de Chomsky. Bàsicament, el que venien a dir és que en la comunicació humana hi ha molts més temes que s'han d'estudiar que els que reconeix la lingüística estricta (per exemple, els famosos quatre nivells) i invitaren els investigadors a posar-s'hi. Ells creien que el fet de parlar era un element fonamental en el funcionament de les comunitats humanes i que era imprescindible saber com parlava la gent per a entendre una cultura.

El concepte d'actes de parla de Searle

Aquest concepte sovint surt en els primers escrits dels etnògrafs de la comunicació. El consideraven com la seva unitat d'estudi, com la *frase* ho és de la lingüística. Actualment, però, s'utilitzen altres termes com *enunciat* (angl. *utterance*), *torn* (angl. *turn*) o *moviment* (angl. *move*).

D'acord amb això, s'inicià una manera relativament nova d'estudiar el llenguatge: a partir de l'anàlisi de la **parla real** de la gent. Ben a l'inrevés, doncs, del mètode tradicional, basat en l'estructuralisme de Saussure i de l'intuicionisme de Chomsky, on s'investigava a partir de frases inventades pels mateixos investigadors. Ajudà molt el fet que en aquell moment apareixien els primers aparells d'enregistrament mínimament manejables, gràcies als quals els investigadors podien fer anàlisis minucioses de converses espontànies enregistrades al carrer, a les llars dels informants, a les escoles, etc. I no solament la parla era important, sinó també tot el context: qui deia què, en quina situació concreta, per quins motius, etc. Recordem també que la lingüística tradicional no donava pràcticament cap importància al context de comunicació.

Calia aleshores que els investigadors no solament enregistressin la parla, sinó que anotessin tots els aspectes possibles del context. Quins aspectes? Quants? Per no oblidar cap detall, Hymes proposà l'acrònim mnemotècnic SPEAKING, que us hem posat aquí amb la seva versió catalana:

Exemple

L'etnografia de la comunicació sovint s'anomena de diverses maneres, com *etnografia del parlar* o *etnografia de la parla*. En anglès, *the ethnography of communication / speaking / speech*.

Vegeu també

Per a més detalls sobre els mètodes utilitzats per aquests sociolingüistes, consulteu l'apartat “Els estudis qualitatius” del mòdul següent i les guies d'aquests estudis a la web de l'assignatura.

En català		En anglès	
P	Participants	S	Situation, setting, scene
A	Actes, seqüències d'	P	Participants
R	Raons o finalitats	E	Ends
L	Localització o situació	A	Act sequences
A	Agents	K	Key
N	Normes d'interacció i interpretació	I	Instrumentalities
T	To o clau	N	Norms of interaction
T	Tipus de discurs o gènere	G	Genre

Fonts:

E. Boix i F. X. Vila (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.

D. Hymes (1972). "Models of the Interaction of Language and Social Life". A: J. H. Gumperz; D. Hymes (ed.). *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication* (pàg. 35-71). Oxford: Blackell.

Durant el treball de camp, cada investigador s'havia d'anotar aquestes característiques de la situació comunicativa. A partir d'aquí, s'havia d'intentar de classificar i caracteritzar cada acte de parla i anar construint teories sobre l'ús social de la llengua. Per exemple, imaginem que enregistrem una conversa de cafè on quatre persones van canviant de català a castellà i viceversa. És possible que, un cop analitzat aquest grup concret, arribem a la conclusió que hi ha una norma (N) d'interacció en què la llengua de cada acte de parla varia segons els participants (P) en aquell acte concret (per exemple, un catalanoparlant que s'adreça a un castellanoparlant). Però segurament també descobrirem que la llengua d'alguns actes de parla potser depèn del to o clau (T); és a dir, quan es vol fer una broma. En un altre escenari o situació (S), és possible que aquelles mateixes persones es comportessin diferent, etc. L'etnògraf de la comunicació ha de tenir en compte tots aquests aspectes (i més).

Aquest mètode no s'ha aplicat solament en la sociolingüística del contacte de llengües, sinó també en la recerca educativa, el variacionisme, la mateixa antropologia i pràcticament qualsevol orientació sociològica que ha fet un ús significatiu del mètode etnogràfic. El que a nosaltres ens interessa, però, és el camp anomenat de la *sociolingüística interaccional*, anomenat així pel fet que es considera que l'objecte essencial d'estudi era la *interacció*.

S'entén com a *interacció*, molt generalment, qualsevol activitat que contingui un procés mínim de comunicació i una orientació mínima a la responsivitat mútua entre dues o més persones.

Exemple

Veure la interacció com la unitat primària d'estudi no és tan obvi com pot semblar. Molts corrents sociològics consideren que la unitat fonamental d'estudi és la *persona* o *l'individu*. De fet, aquest aparentment petit matís té conseqüències fonamentals en la manera de

Vegeu també

Dins el mòdul "Dades i procediments de recerca", expliquem aquestes qüestions més detalladament.

plantejar, fer, explicar i valorar la recerca i els fets socials. Malauradament, no podem entrar en aquest tema en aquest curs.

Típicament, dues (o més) persones que interactuen, el que solen fer fonamentalment és parlar; però no necessàriament: com tots sabem, hom es pot comunicar de moltes maneres. Per a entendre'ns, la interacció és el que passa quan dues persones o més es posen a parlar o a fer conjuntament alguna cosa.

A aquestes alçades, és millor que comencem a veure exemples: posem-hi l'estudi de Gumperz amb l'antropòleg Jan-Petter Blom al petit poble de pescadors noruec de Hemnesberget. Gumperz hi passà una temporada i, gràcies a Blom, conegué gent diversa del poble. També organitzà unes trobades-conversa amb diverses famílies i grups d'amics, que foren enregistrades amb un magnetòfon. A partir d'aquestes dades, féu les observacions següents:

a) Repertori lingüístic: en la comunitat hi havia presència d'una varietat noruega local (el ramanål) i de l'estàndard noruec tradicional (el bokmål):

Figura 3: exemple de diferències entre totes dues varietats noruegues.

Ramanål	Bokmål	Traducció
<i>jæjj</i>	<i>og</i>	jo
<i>mæjj</i>	<i>meg</i>	em, me
<i>noe</i>	<i>nåkka</i>	alguna cosa
<i>mellam</i>	<i>imeljæ</i>	enmig

Font: J. P. Blom i J. J. Gumperz (1972). "Social meaning in linguistic structures: code-switching in Norway". A: J. J. Gumperz and D. Hymes (ed.). *Directions in Sociolinguistics* (pàg. 407-453; traducció pròpia). Nova York: Basil Blackwell.

b) Significació social: cada varietat tenia una significació social diferent; és a dir, s'associava a espais, activitats i valors socials diferents. El ramanål, amb els valors i les formes de vida tradicionals i les relacions informals. El bokmål, amb les formes i valors de la vida moderna i les relacions formals (per exemple, l'administració, l'ensenyament).

c) Alternança de codi situacional i metafòrica: els vilatans de Hemnesberget alternaven l'ús de les dues varietats lingüístiques a partir de dos mecanismes diferents:

- **Alternança de codi situacional.** S'utilitza una llengua o una altra dependent del consens social pel qual una varietat concreta és assignada a un conglomerat concret de temes, llocs, persones o finalitats.
- **Alternança de codi metafòrica.** Ús d'una varietat perquè tingui un efecte pel mateix fet de marxar del consens social d'assignació de codi. Com a

Exemple

El *repertori lingüístic* és el conjunt de varietats lingüístiques que estan disponibles per a ser usades, activament o passivament, en un determinat context o grup social (angl. *linguistic repertoire*).

Exemple

Bokmål significa 'el llenguatge de llibre'. De fet, és una mena de danès molt noruegutizat, originari del llarg període en què Noruega pertangué a la corona danesa. Des de fa un segle, també s'intenta de promoure un nou estàndard més autòcton, el *nynorsk* ('nou noruec').

tal, es fa servir per a cridar l'atenció, per exemple, per efectes humorístics i estilístics.

Un exemple senzill d'alternança de codi metafòrica el podem trobar en aquesta narració d'un noi català:

Transcripció 1

Pepe: y va el cantante y dice · *buenu si hi ha algú que vol ajudar aquí alg- algú del públic · que vulgui pujar i no sé què* y la peña [crident] vengaa subee · sube el notas al escenario se pone con el micro ahí.

Des del punt de vista situacional, aquest noi parla castellà, però dins la seva narració pot introduir-hi el català per produir un efecte estilístic concret.

d) Diversitat social: no tothom utilitzava el repertori de la mateixa manera. La gent del poble “de tota la vida” (pescadors, artesans, comerciants o petits industrials) feien servir bàsicament el ramanål, excepte en situacions molt formals o cerimonioses. D'altres, sovint nouvinguts al poble (administratius, gent de serveis) utilitzaven bàsicament el bokmål, excepte en algunes interaccions informals amb gent molt associada al ramanål. Un terme mitjà eren els estudiants universitaris, fills de gent del poble, que estudiaven a Bergen o Oslo, i que feien un ús més intensiu de l'alternança metafòrica. Entre la gent de “tota la vida”, causava un cert sentiment d'intrusió i de pretensió (*pijeria*) utilitzar el bokmål en una conversa ordinària, mentre que per als universitaris resultava un fet més corrent.

Aquest estudi serví a Gumperz bàsicament per a qüestionar el pressupòsit bàsic de la sociologia de la llengua i que hem explicat més amunt:

“Cal que hi hagi una teoria sociolingüística que expliqui les funcions comunicatives de la variabilitat lingüística i les seves relacions amb les finalitats dels parlants sense que calgui referir-se a pressupòsits funcionalistes incomprovables sobre si hom segueix o deixa de seguir uns sistemes tancats de normes.”

J. J. Gumperz (1982). *Discourse strategies* (pàg. 29). Cambridge: Cambridge University Press.

Com veiem, Gumperz no posava en dubte l'existència d'unes normes, sinó la manera com s'entenia el seu funcionament en la vida ordinària de la gent: les varietats lingüístiques s'utilitzaven de maneres molt diferents per diversos grups socials.

El mateix fenomen de l'alternança de codi metafòrica mostrava una nova dimensió de la complexitat dels usos lingüístics. De fet, era un fenomen que posava en dubte molts pressupòsits tradicionals sobre la comunicació. El mateix Weinreich havia dit que els bilingües mai no canviaven de llengua dins una mateixa frase. El temps, i centenars d'estudis, han demostrat sobradament que aquesta fou una intuïció molt agosarada. Certament, en molts països, l'alternança de codi és considerada com un recurs comunicatiu vulgar i informal. Però són precisament els més bilingües els que més sovint practiquen

Terminologia

El terme anglès *code-switching* s'ha traduït de moltes maneres: 'alternança de codi', 'alternança lingüística', 'canvi de codi', 'marca transcòdica', etc. Aquí, el terme *codi* significa a la pràctica el mateix que *varietat lingüística*.

l'alternança de codi, que no és a causa (al contrari de les interferències) d'un aprenentatge incomplet o inadequat d'una llengua, sinó d'unes intencionalitats expressives concretes dels parlants.

Tot això també implica que considerar les varietats lingüístiques, i especialment les llengües, com unes entitats unitàries, autosuficients i independents (com postulava la lingüística) no resultava gaire útil a l'hora d'analitzar la parla dels bilingües. D'alguna manera, el sentit essencial d'una alternança de codi no estava dins la llengua (o dialecte, etc.) a la qual pertanyia cadascun dels seus elements, sinó a la **relació** que s'establia entre les dues **varietats lingüístiques** en la societat i en el context concret de comunicació on tenia lloc. El significat emergia, doncs, de la interacció.

I tot això, quina relació té amb el manteniment o la substitució de llengües?

Aquesta pregunta se l'ha feta molta gent, especialment les persones lligades a moviments de reivindicació lingüística que esmentàvem més amunt; i el dubte té una certa justificació. De fet, ja hem presentat la sociolingüística interaccional com un camp molt divers. Molts recercadors s'han entretingut a estudiar els mecanismes d'alternança de codi des de multitud de punts de vista: gramatical (incloent-hi models generativistes), cognitiu, social, polític, etc. Un altre sector ha estudiat les característiques de la parla que tenen a veure amb el gènere (els estudis sobre "llengua i gènere"). D'altres han desenvolupat mètodes d'aprenentatge de llengües basant-se en la idea de competència comunicativa.

El mateix Gumperz treballà durant els vuitanta en un altre camp, el de la comunicació intercultural (angl. *cross-cultural communication*), en què s'estudiava sobretot la manera com els aspectes no lingüístics de la comunicació (gestualitat, patrons cinètics, maneres de mirar, principis de cortesia, etc.) varien d'unes cultures a unes altres i a vegades dificultaven l'entesa fins i tot entre persones que parlen una mateixa llengua. Gumperz (1982b) i els seus col·laboradors estudiaren entrevistes de feina fetes a persones d'origen centreamericà al Regne Unit i descobriren que els entrevistats malinterpretaven la manera indirecta de fer preguntes que tenen els anglesos, ja que en la seva cultura es considerava que una persona educada havia de respondre de manera clara al que literalment se li demanava. El malentès més típic era del tipus següent:

Referència bibliogràfica

J. J. Gumperz (ed.) (1982). *Language and Social Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Transcripció 2

Entrevistador: i per què ha sol·licitat aquesta plaça?

Entrevistat: perquè estic a l'atur i necessito una feina.

Jo mateix he vist les entrevistes enregistrades per a aquest projecte i en algunes, malgrat que els entrevistadors tornen a fer la pregunta canviant la formulació diverses vegades, no aconsegueixen que l'entrevistat els expliqui la idea que té de la seva carrera professional.

Per tant, i reprenent la pregunta que ens fèiem abans, el cert és que la sociolingüística interaccional s'acaba plantejant qüestions molt diverses, algunes de les quals van més enllà del tema del manteniment o substitució de llengües. Pel que fa a l'alternança de codi, hi ha aspectes que sí que hi tenen una relació, com veurem més endavant; d'altres, probablement no. La crítica de la concepció unitària de les llengües té implicacions més importants del que sembla i que també explicaré al final d'aquest subapartat. Ara el que farem serà una selecció d'aquells estudis que sí que tenen a veure força amb el tipus de sociolingüística que tractem aquí.

3.2.2. Les alternances de codi

Després del seu treball a Hemnesberget, Gumperz continuà rumiant sobre el fenomen de l'alternança metafòrica de codis. Després d'analitzar les dades que hi havia aleshores sobre el tema, es podia constatar que servien per a fer actes de parla dels tipus següents:

Distinció entre parla directa i indirecta (citacions)**Transcripció 1**

Pepe: y va el cantante y dice · *buenu si hi ha algú que vol ajudar aquí alg- algú del públic* · *que vulgui pujar i no sé què* y la peña [cridant] vengaa subee · sube el notas al escenario se pone con el micro ahí.

Especificar l'interlocutor (indicar sense dir-ho a qui parlem directament)

Una parella de parlants d'hindi parla amb una visitant hindiparlant a casa seva. Fixeu-vos com la parella utilitza l'anglès quan figura que parlen "entre ells".

Exemple

Si no enteneu aquest malentès és possible que sigui perquè els vostres patrons comunicatius s'acosten més als del entrevistat que no als dels entrevistadors britànics. De tota manera, si és així, us recomanaria que consultéssiu qualsevol manual de com hom s'ha de comportar en una entrevista de feina.

Transcripció 2

Muller: Pipelmit piyengi ap ('Vols prendre una mica de Peppermint')?

Visita: Piyengi ('Beure')?

Muller: Pinekihi ciz hai ('Per això està, per a beure'n').

Visita: Ye kaise piya jata hai ('Com vols que en begui, d'això')?

Marit: *But she doubts us* ('No es refia de nosaltres'), ki isme kuc alcohol to nehi ('podria ser que hi hagués una mica d'alcohol').

Marit: [girant-se vers la muller] *Put it in a glass for her* ('Posa-n'hi en un got').

Elements laterals d'un enunciat (exclamacions, comentaris off the record, afegitons, "tapa forats")**Transcripció 3**

Yo estaba aburrecido, muriéndome, *you know*.

Transcripció 4

Professionals chicanos de Califòrnia acomiadant-se.

A: Well, I'm glad I met you ('En fi, estic content que ens hàgim conegut').

B: *Ándale pues*.

Reiteracions i emfasitzacions

Mare porto-riquenya cridant a la canalla.

Transcripció 5

"Ven acá! Ven acá! *Come here you!*"

Matisació o contextualització d'allò que es diu, o també tematització

Frase pronunciada per un bilingüe japonès/anglès.

Transcripció 6

"yano-san-wa, *he was speaking all in English*" ('pel que fa al Sr. Yano, parlava totalment en anglès').

Marcar divisions entre gèneres o tipus de discurs

Aquest tipus és força comú a Catalunya: es pot passar de català a castellà o viceversa per a explicar un acudit o per a indicar que es parla en broma. També molts mestres canvien de llengua amb els estudiants castellanoparlants quan deixen de parlar del contingut de la classe i passen a parlar de l'organització de l'aula, de problemes de disciplina o altres qüestions laterals.

Referència bibliogràfica

J. J. Gumperz (1982). *Discourse strategies* (pàg. 75-81). Cambridge: Cambridge University Press.

Traducció i adaptació de l'autor del mòdul.

Referència bibliogràfica

D. Sankoff i S. Poplack (1980). "A formal grammar for code-switching". A: *Working papers in the Center for Puerto Rican Studies* (núm. 8).

Traducció i adaptació de l'autor del mòdul.

Referència bibliogràfica

J. J. Gumperz (1982). *Discourse strategies* (pàg. 75-81). Cambridge: Cambridge University Press.

Traducció i adaptació de l'autor del mòdul.

Referència bibliogràfica

J. J. Gumperz (1982). *Discourse strategies* (pàg. 75-81). Cambridge: Cambridge University Press.

Traducció i adaptació de l'autor del mòdul.

Referència bibliogràfica

M. Nishimura (1985). *Intra-sentential code-switching in Japanese and English*. Tesis doctoral. Universitat de Pensilvània.

Traducció i adaptació de l'autor del mòdul.

Contrast entre allò “nostre” i allò “aliè”

Fixeu-vos com aquesta dona, quan parla dels seus problemes per deixar de fumar, introdueix una veu en castellà que sembla que aporta una implicació més personal en el discurs.

Transcripció 7

A: ...they tell me “How did you quit Mary” I don’t quit I... I just stopped. I mean it wasn’t an effort that I made *que voy a dejar de fumar porque me hace daño* o this or that uh-uh. It’s just that I used to pull butts out of the waste paper basket yeah. I used to go look in the... *se me acaban los cigarros en la noche*. I’d get desperate *y ahí voy al basurero a buscar, a sacar*, you know (I em pregunten, “Com t’ho vas fer per a deixar-t’ho, Mary”. Jo no ho vaig deixar... Senzillament vaig parar de fer-ho. Vull dir que no va ser un... esforç d’aquells *que voy a dejar de fumar por que me hace daño* i tal i tal, eh, eh. És que senzillament que fins arplegava burilles de les papereres. Sí, sí! Anava a burxar dins les... *se me acaban los cigarros en la noche*. Em desesperava *y ahí voy al basurero a buscar, a sacar*, saps?).

Sociologia de la vida quotidiana

Fixeu-vos com moltes d’aquestes alternances ens recorden les que estem acostumats a veure als Països Catalans. Si hi ha tantes semblances és que hi ha d’haver alguna lògica en tot això. Arribat en aquest punt, molts sociolingüistes cregueren que calia construir una teoria consistent sobre l’alternança de codi. Una simple llista de funcions tenia poc valor, ja que les alternances eren de tipus molt divers i sempre podríem descriure les funcions de manera diferent. Calia elaborar una teoria que permetés d’analitzar i interpretar aquests fenòmens d’una manera sistemàtica i vàlida per a tots els contextos.

Vegeu també

En els apartats “La preparació de la recerca” i “Els estudis qualitius” del mòdul següent i a la web de l’assignatura donem unes pautes de com analitzar converses bilingües. També es pot consultar el llibre següent:

Amparo Tusón (1995). *Anàlisi de la conversa*. Barcelona: Empúries.

Aquí no intentaré resumir els centenars d’estudis que hi hagué, sobretot durant els anys vuitanta, sobre formes d’alternança de codi en pràcticament tots els racons del planeta. És important observar, però, que aquest fenomen va fer que els sociolingüistes s’interessessin pel mètode conegut com a *anàlisi de la conversa*, que s’estudia en l’assignatura *Llengua catalana III: pragmàtica i discurs*.

L’anàlisi de la conversa pertany a un corrent sociològic que podríem anomenar *sociologia de la vida quotidiana*, que era el corrent que havia introduït la idea que la interacció era important. Era un corrent de crítica a la sociologia dominant (anomenada *estructural funcional*), la qual també era la base de la sociologia de la llengua que hem explicat més amunt. Aquests sociòlegs deien que l’estructura de la societat no es podia descriure d’una manera tan general com es feia, ni es podia pressuposar que tots els individus compartien unes mateixes normes de comportament i valors. Ells deien que l’estructura social, els valors i les normes eren coses que les persones anaven construint dia a

Referència bibliogràfica

J. J. Gumperz (1982). *Discourse strategies* (pàg. 75-81). Cambridge: Cambridge University Press.

Traducció i adaptació de l’autor del mòdul.

Exemple

La sociologia de la vida quotidiana fou anomenada inicialment *etnometodologia*, que és un nom que ens imaginem que tots estarem d’acord que és lleig i poc clar.

dia, moment a moment, *mitjançant la interacció* precisament. Per mitjà de la interacció, es consensuen idees i maneres de procedir, s'estableixen relacions i normes, s'endeguen empreses i projectes.

Mentre que la sociologia tradicional considerava que les normes socials *existien prèviament* als individus i guiaven les seves accions, els sociòlegs de la quotidianitat creien que aquestes normes socials eren el *resultat* de la miriada d'encontres i converses entre persones, de manera que qualsevol interacció es podia veure com una part d'aquest procés de construcció. Això volia dir que els individus prenen una part més activa en la construcció i el manteniment de l'ordre social.

Com podeu imaginar, totes aquestes idees ens interessaven. És important tenir clar, per exemple, com interpretem el fet que una persona opti per parlar català o castellà en un context determinat. És una cosa que "ens ve donada" per unes normes predefinides, o és el resultat d'uns processos sobre els quals tenim la capacitat d'actuar?

Aquesta nova sociologia despertà entre els mateixos sociòlegs un interès pel llenguatge i, especialment, per la conversa, que ells veien com un element clau del funcionament de la vida quotidiana. D'aquí vénen els estudis que dèiem de l'anàlisi de la conversa i el conegut mètode d'enregistrar converses i transcriure-les detalladament per a analitzar-les després.

Per a analitzar converses i alternances de codi, molts sociolingüistes s'han inspirat en els treballs del sociòleg Erving Goffman. Goffman observà que les persones mai no parlen des del mateix *nivell* (angl. *footing*). Si observem com parla una persona, veurem que pot canviar sovint de to i d'interlocutor, pot explicar històries sobre altres persones o sobre ella mateixa, també pot representar diàlegs i personatges fingits, com un actor de teatre. D'altra banda, pot fer altres canvis de "nivell". Fixem-nos, per exemple, que una persona pot dir "ai, què dic!", quan s'adona que ha comès un error en explicar una cosa. I aquí es pot dir que la persona que diu "ai, què dic!" *no és exactament la mateixa* que conduïa la narració que ha resultat errònia. Són dos nivells diferents de discurs (de "jo" narratiu), igual que un actor en escena que fa el seu paper i, en veure que un altre actor surt quan no li toca, li fa una ganyota dissimulada, ganyota que no pertany al personatge que representa, sinó a la persona que intenta de sostenir la representació.

Gumperz observà que moltes alternances de codi, tant les metafòriques com les situacionals, es podien explicar com a canvis de "nivell" en aquest sentit. El nostre discurs estaria, doncs, estructurat per mitjà de multitud de plans corresponents als diversos papers que representem.

Referència bibliogràfica

E. Goffman (1981). *Forms of talk*. Oxford: Blackwell.

Més sobre Goffman en l'apartat "Els estudis qualitius" del mòdul següent, on donem algunes idees de com interpretar interaccions socials i converses.

L'alternança de codi vindria a ser una mena de *marca contextualitzadora* (angl. *contextualization cue*). És a dir, canviar de llengua en un moment donat serviria per a indicar que estem canviant de “nivell conversacional”; dit d’una altra manera, marcaria un canvi de subjecte parlant.

Per acabar amb les propostes de Gumperz, hem de parlar dels anomenats *codis propis* i *codis aliens*. Una de les nocions més establertes en sociolingüística és que la varietat lingüística parlada per un grup social concret esdevé el símbol dels valors i de la identitat d’aquest grup. Així, els membres del grup s’encoratgen mútuament a demostrar lleialtat envers la cultura i la parla pròpies. Això explica per què fins i tot les comunitats de classe baixa molt perifèriques sovint mantenen les seves formes de parlar malgrat la competència de les formes de parlar més poderoses com són les llengües estandarditzades o les llengües més dominants. És el que es descriu com la dicotomia entre estatus i solidaritat, segons la qual els parlants busquen un equilibri entre el seu desig d’avançar socialment i les pressions per a mostrar solidaritat envers les varietats locals. Per això Gumperz proposà les nocions de *codi propi* (angl. *we-code*), “associat a activitats intragrupals i informals” (per exemple, les relacions amb els parents i amics) enfront del *codi aliè* (angl. *they-code*) “associat a les relacions extragrupals més formals i tibades i menys personals”. Gumperz argumenta que els parlants interpreten les alternances lingüístiques d’acord amb aquesta associació dicotòmica, i també segons les subtils funcions contextualitzadores que les alternances lingüístiques duen a terme en el discurs (1982a, .

Referència bibliogràfica

J. J. Gumperz (1982). *Discourse strategies* (pàg. 66, 73, 91-95). Cambridge: Cambridge University Press.

3.2.3. Les xarxes socials

La noció de “xarxa social” va fer una certa fortuna entre els sociolingüistes durant els anys vuitanta arran dels estudis de Susan Gal i dels Milroy. És un concepte que prové de la sociologia i que ha generat força literatura. De tota manera, en els estudis sociolingüístics ha estat utilitzat d’una manera molt senzilla. Bàsicament, el que Gal i els Milroy han fet ha estat tipificar unes formes de xarxa social que permeten de predir fins a cert punt si els seus individus mantindran més o menys les varietats lingüístiques “locals”.

Referències bibliogràfiques

S. Gal (1979). *Social determinants of linguistic change in bilingual Austria*. San Francisco: Academic Press.

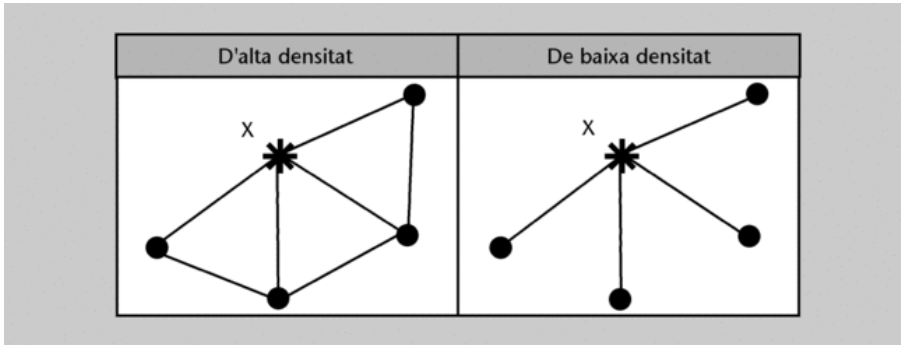
J. Milroy i L. Milroy (1985). “Linguistic change, social network and speaker innovation”. *Journal of Linguistic* (vol. 21, pàg. 339-384).

La xarxa social d’un individu és bàsicament l’entramat de relacions diverses amb altres persones que configuren la seva vida quotidiana: des de la caixera de supermercat, passant per la monitora d’aeròbic, els companys de feina, etc.

És a dir, tota aquella gent amb qui *interactuem*. Podem buscar maneres de caracteritzar o classificar aquestes relacions de diversa manera i així caracteritzar també els tipus de xarxa.

Els Milroy van fer un estudi a la ciutat de Belfast, a Irlanda del Nord, entre gent d'un barri obrer catòlic. Van identificar els dos tipus de xarxa següents:

Figura 5. Estructures de xarxa personal. X és l'individu que estudiem.

Font: Milroy (1987)

A l'esquerra, els individus que estan en relació amb X també tenen relacions entre ells, mentre que a la dreta, X és l'únic punt de connexió entre els individus de la seva xarxa. Es considera que la primera és típica dels entorns rurals i suburbans. Per exemple, en un poble o barri petit és molt probable que el flequer conegui els mestres de l'escola dels meus fills, que el llauner sigui el marit de la dona que em talla els cabells i que l'alcalde o regidor sigui un vell amic de la família, o parent proper, etc. En un entorn urbà, en canvi, podem tenir fàcilment una xarxa social semblant a l'esquema de la dreta, on els nostres companys de feina no coneguin gens els nostres amics de l'institut i on ni el barber ni la carnissera tinguin ni tan sols una idea vaga d'on vivim, i a l'educadora de la guarderia dels nens la trobarem un dia per casualitat en uns grans magatzems i haurem de pensar uns quants segons per a recordar qui és.

Doncs bé, els Milroy demostraren que els individus nascuts en un barri de Belfast i que formaven part d'una xarxa densa tendien a mantenir l'ús de la varietat local (per a entendre'ns, nosaltres la percebríem com un anglès amb accent irlandès i força tancat), mentre que els individus que pertanyien a xarxes més "esclerides" parlaven d'una manera més propera a l'estàndard regional.

A partir d'aquí, els Milroy argumentaren que havien descobert un fenomen universal, això és, que les noves formes de vida urbana pròpies de l'economia moderna desarticulaven les xarxes de relacions que servien de base a les varietats locals i perifèriques, generant així una tendència a la uniformització lingüística.

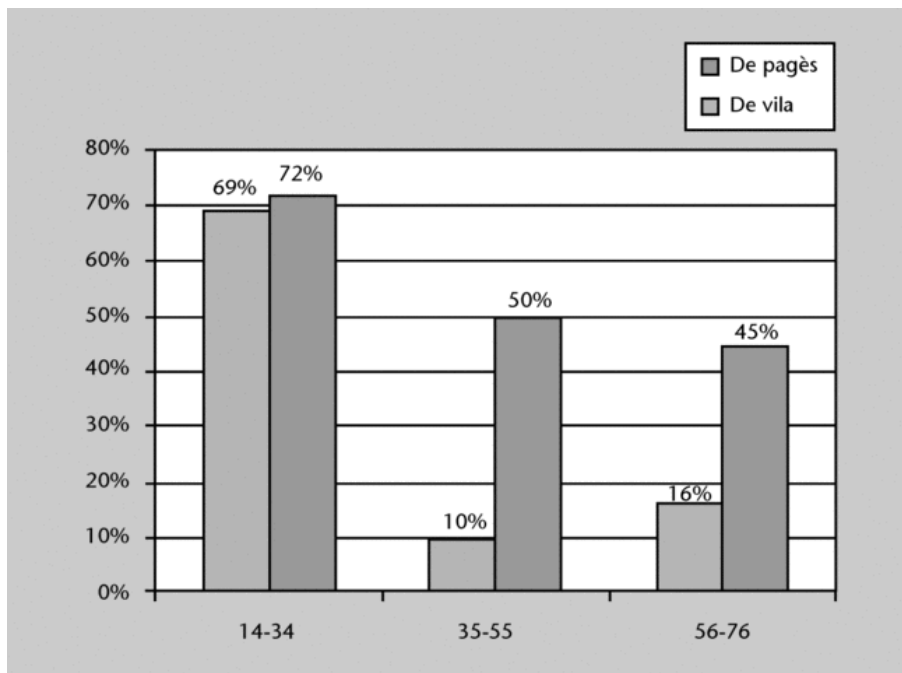
Algun aspecte d'això és discutible: per exemple, si no és més aviat l'*origen divers* de les relacions el que caracteritza l'entorn urbà i el que fa que determinades varietats deixin de tenir sentit; però en tot cas, l'argument estava ben formulat. Amb tot, aquí no es tractava del desplaçament d'una llengua per una altra, sinó del desplaçament d'una varietat per una altra dins una mateixa llengua.

Susan Gal, en canvi, sí que investigà la substitució lingüística entre dues llengües molt diferents: l'hongarès i l'alemany a l'entorn del poble d'Oberwart, que havia quedat de la banda austríaca arran dels referèndums que es feren a la zona per a separar Àustria i Hongria després de la Primera Guerra Mundial. Entre 1920 i 1971, l'hongarès passà a ser parlat del 75% al 25% de la població i bàsicament per gent gran i de pagès, mentre que l'alemany s'expandia entre els joves i els treballadors industrials i de serveis (molt semblant al que ha passat a la Catalunya Nord). Gal aleshores caracteritzà les xarxes socials dels individus segons si eren "de pagès" o no, i obtingué els resultats següents:

El poble d'Oberwart, prop de la frontera austrohongaresa.

Figura 6. Proporció d'alemany que parlaven trenta-dos informants hongaresoparlants segons xarxa i grup d'edat

Font: S. Gal (1979). *Social determinants of linguistic change in bilingual Austria* (pàg. 159). San Francisco: Academic Press. Traducció i adaptació de l'autor del mòdul.

Gal també descobrí que la generació "del mig" era la que més practicava l'alternança de codi de la qual hem parlat. En certa manera, l'alternança de codi caracteritzava l'estadi intermedi o previ al procés de substitució, com una forma d'incorporar l'alemany sense abandonar clarament l'hongarès. Ella argumentà que no es podien formular normes simples sobre els àmbits d'ús de cada llengua, ja que la tria d'una llengua o una altra depenia fonamentalment del tipus de persona i de la seva edat.

Una molt bona visualització de l'evolució generacional dels espais d'ús de les dues llengües el podem trobar en la figura següent. Es veu clarament que, com més joves són les persones, més restringit es fa l'ús de la llengua hongaresa. És una mena de fotografia del procés de substitució:

Figura 7: Tria de llengua (hongarès, H o alemany, A) a Oberwart segons els interlocutors

Parlant	Edat del parlant	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
A	14	H	AH		A	A	A			A		A
B	15	H	AH		A	A	A			A		A
C	17	H	AH		A	A	A			A		A
D	25	H	AH	AH	AH	A	A	A	A	A		A
E	27	H	H		AH	A	A			A		A
F	25	H	H		AH	A	A			A		A
G	42		H		AH	A	A	A	A	A		A
H	17	H	H		H	AH	A			A		A
I	20	H	H	H	H	AH	A	A	A	A		A
J	39	H	H		H	AH	AH			A		A
K	22	H	H		H	AH	AH			A		A
L	23	H	H		H	AH	H		AH	A		A
M	40	H	H		H	AH		AH	A	A		A
N	52	H	H	H	AH	H		AH	A	A	A	A
O	62	H	H	H	H	H	H	AH	AH	AH	A	A
P	40	H	H	H	H	H	H	AH	AH	AH		A
Q	63	H	H		H	H	H	H		AH		A
R	64	H	H	H	H	H	H	H	AH	AH		A
S	43	H	H		H	H	H	H	A	H		A
T	35	H	H	H	H	H	H	H	AH	H		A
U	41	H	H	H	H	H	H	H	AH	H		H
V	61	H	H		H	H	H	H	AH	H		A
W	54	H	H		H	H	H	H	H	H		A
X	50	H	H	H	H	H	H	H	H	H		A
Y	63	H	H	H	H	H	H	H	H	H	AH	A
Z	61	H	H		H	H	H	H	H	A	AH	A

Interlocutors: (1) Déu; (2) avis i la seva generació; (3) client del mercat negre; (4) pares i mares i la seva generació; (5) amics i amigues (*kolegák*), veïns de la mateixa generació; (6) germans i germanes; (7) cònjuges; (8) fills i la seva generació; (9) funcionaris; (10) néts i la seva generació; (11) el metge. Nombre de parlants = 32 (entre homes i dones).
Font: Gal (1979; traducció i adaptació de l'autor del mòdul)

Parlant	Edat del parlant	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
A1	74	H	H		H	H	H	H	H	H	AH	H
B1	54	H	H		H	H	H	H	H	H	AH	H
C1	63	H	H	H	H	H	H	H	H	H	AH	H
D1	58	A	H		H	H	H	H	H	H		H
E1	64	H	H		H	H	H	H	H	H	H	H
F1	59	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H

Interlocutors: (1) Déu; (2) avis i la seva generació; (3) client del mercat negre; (4) pares i mares i la seva generació; (5) amics i amigues (*kolegák*), veïns de la mateixa generació; (6) germans i germanes; (7) cònjuges; (8) fills i la seva generació; (9) funcionaris; (10) nets i la seva generació; (11) el metge. Nombre de parlants = 32 (entre homes i dones).
Font: Gal (1979; traducció i adaptació de l'autor del mòdul)

Per acabar aquí el subapartat dedicat a la sociolingüística interaccional, cal reprendre dues qüestions que havíem deixat pendents. En primer lloc, ja hem vist que l'alternança de codi pot ser un component important dins un procés de substitució lingüística. Probablement, pot ajudar a resoldre les tensions que en el dia a dia es poden produir entre els parlants que van abandonant la llengua d'origen. Això no vol dir, però, que les alternances sempre compleixin aquesta funció. De fet, l'estudi de Woolard (que veurem més endavant) sembla donar a entendre que a Catalunya hi ha formes d'alternança que més aviat sembla que serveixen per a mantenir ben clarament separats els espais d'ús de les diverses llengües. En tot cas, és una qüestió que s'ha d'estudiar encara més.

D'altra banda, la sociolingüística interaccional ha construït una visió de les llengües i dels seus parlants molt diferent a la tradicional. Els sociolingüistes en conjunt ja ens han fet conscients que al planeta Terra la condició de monolingüe és un fet comparativament rar, ja que el multilingüisme és un fenomen molt més generalitzat. Els sociolingüistes interaccionals, a més, han posat en qüestió la visió que teníem del parlant "normal" com una persona la identitat del qual està associada a una única llengua encara que en parli d'altres. Des d'aquest nou punt de vista, les diverses llengües ocupen espais diversos de la personalitat o contribueixen a construir diversos aspectes de la identitat dels bilingües, per bé que alguns d'aquests aspectes puguem interpretar-los com a més o menys lligats a la sentimentalitat, a l'estatus, etc. I no solament les persones: les pràctiques lingüístiques *també* se'ns apareixen com a molt més heterogènies i multidimensionals que el que la lingüística tradicional havia pressuposat sempre. La mateixa noció de "llengua" com un tot unificat, coherent i independent està en qüestió. Potser només hi ha, pròpiament parlant, un conjunt de pràctiques lingüístiques i unes regularitats.

Que acabem aquest corrent aquí no vol dir, però, que les persones més lligades a aquest camp d'estudi no hagin aportat més idees noves. Ben al contrari. El que passa és que les ciències socials han experimentat un canvi espectacular durant els anys vuitanta i noranta. Les aportacions d'intel·lectuals com Michel Foucault i Pierre Bourdieu i d'altres corrents com la crítica feminista han aca-

bat per fer trontollar els principis fonamentals de les diverses disciplines humanístiques i socials. De fet, vivim un moment força emocionant i d'autèntica ebullició d'idees i és difícil construir ara mateix un quadre senzill i clar del que passa. En tot cas, per seguir la pista de les persones que han mantingut l'interès en les preguntes que formulàvem al principi d'aquest mòdul, cal que passem als apartats següents.

3.3. La sociolingüística del conflicte i de la crítica

Ja des del seu inici, la sociologia ha estat dividida, pràcticament partida, entre dues visions oposades de la societat: la visió consensual i la conflictiva. Els estudis que hem vist fins ara s'insereixen en la visió consensual: hem parlat d'estructures, de funcions, de mecanismes, de normes, de causes abstractes i de tendències. És una visió de la societat com si es tractés d'una màquina composta per diverses parts cadascuna de les quals tingués una funció. Els processos generals com "la industrialització" o "la urbanització", són processos que operen més enllà de les voluntats dels individus: són coses que, per dir-ho així, "passen".

La sociologia del conflicte veu la societat com si estigués composta d'uns grups, o classes, que tenen uns interessos. Hi ha uns recursos i els actors socials lluiten per a aconseguir-los. Dins aquestes lluites, també hi ha les lluites ideològiques; és a dir, lluites per a aconseguir justificar un ordenament social que estableix un determinat règim de relacions de classe i d'accés als recursos per part dels diversos grups socials.

Naturalment, la perspectiva *conflictual* més coneguda i elaborada ha estat de sempre el marxisme. Però també n'hi ha hagut d'altres i els que van encetar la visió conflictual dels fenòmens sociolingüístics no eren estrictament marxistes. Es tractava sobretot d'intel·lectuals catalans, occitans i gal·lesos; és a dir, persones lligades a llengües minoritàries europees.

Consens i conflicte

A vegades pot costar d'entendre que la sociologia hagi estat sempre tan dividida com expliquem. Que no és, al capdavant, una ciència? Que no són el consens i el conflicte dos aspectes complementaris del funcionament de la societat? Certament, jo almenys ho crec així. Possiblement, els sociòlegs del segle XX no pogueren superar les contradiccions que representava establir un marc teòric i metodològic que acceptés aquesta ambivalència. En primer lloc, tinguem en compte que la sociologia sempre s'ha volgut presentar com una ciència. I la ciència sempre s'ha caracteritzat per buscar una única explicació dels fenòmens, no dues o més. D'altra banda, la sociologia mai no ha estat al marge dels conflictes socials de tota mena, inclosos els de classe. De fet, molts conflictes entre segments de la comunitat de sociòlegs no han estat sinó reflexos de les lluites que han afectat la societat en general (cosa que no vol dir necessàriament que els sociòlegs marxistes hagin fet sempre un gran servei a l'esquerra). Per això, probablement hem de concloure que les desavinences teòriques han estat sovint, en el fons, desavinences polítiques.

3.3.1. El conflicte lingüístic

Hi ha un article que es pot considerar fundacional d'aquesta línia, escrit pel sociòleg valencià Lluís Vicent Aracil: *Conflicte lingüístic i normalització lingüística a l'Europa nova* (1965). Tot i que no és un text senzill de llegir, és de rigor que tot estudiant de *Sociolingüística catalana* se'l llegeixi.

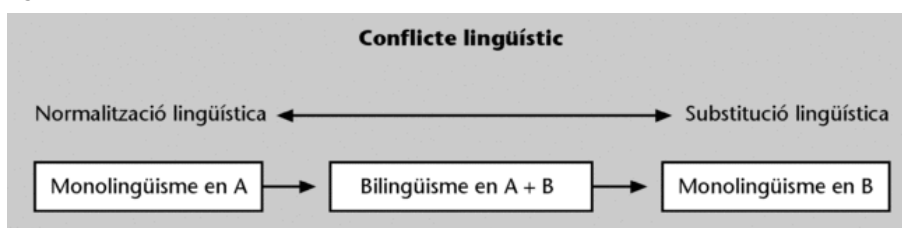
Els sociolingüistes de la perspectiva del conflicte se sentien força incòmodes amb la idea de diglòssia que popularitzava Fishman. Ells percebien de manera molt clara el paper que tenia l'estat a l'hora d'imposar un determinat règim lingüístic. Tot allò de "distribució de funcions" i de "normes compartides" els sonava molt simplista; i especialment als catalans, ja que en aquella època la nostra llengua era activament perseguida pels censors, policies i altres grups de pressió addictes al règim franquista. Per això, Vallverdú parlava en un dels seus llibres del cas català com d'una situació de diglòssia "impròpia" i citava també el fragment d'una carta amb el següent comentari d'Aracil:

"Les remarques de Ferguson i de Fishman són excel·lents, però no em satisfan. Tots dos convenen i jo convinc amb ells que la diglòssia no consisteix en una especialització o distribució funcional, sinó també –i sobretot– en una super- i subordinació jeràrquica. A més, salta a la vista que la desigualtat entre els parlars o 'varietats' no és pas 'lingüística', sinó tan clarament *social* com qualsevol altra. Estranyament, però, ni Ferguson ni Fishman no s'han aventurat en aqueixa direcció."

L. V. Aracil. A: F. Vallverdú (1979). *Dues llengües: dues funcions?* (2a. ed. revisada, pàg. 6-7). Barcelona: Edicions 62.

Aracil partí del pressupòsit que el monolingüisme era l'estat normal d'una societat moderna. L'emergència dels estats nació moderns havia comportat la *normalització* dels vernacles enfront del llatí; és a dir, l'elaboració d'uns "estàndards" de les llengües "vulgars" i l'extensió dels seus usos a totes les funcions comunicatives de la societat. Totes les llengües que no havien fet aquest procés era perquè els seus parlants estaven subordinats políticament dins un estat que imposava una altra llengua. Com que aquesta comunitat necessitava una llengua moderna normalitzada per a funcionar, es trobava amb una disjuntiva o *conflicte*: o bé abandonava la llengua pròpia o bé s'enfrontava a les estructures de subordinació i la normalitzava. En aquest context, les situacions de bilingüisme eren vistes com un període transitori: una o altra llengua acabaria desapareixent. En la figura 8, la doble fletxa il·lustra el fet que les situacions de bilingüisme només podien portar a dos desenllaços monolingües:

Figura 8

Font: T. Mollà i C. Palanca (1987). *Curs de sociolingüística 1* (pàg. 123). Alzira: Bromera.

Lectura complementària

Una bona síntesi dels treballs i debats que hi hagué durant els anys seixanta i setantala trobem en l'obra següent:

F. Vallverdú (1979). *Dues llengües: dues funcions?* (2a. ed. revisada). Barcelona: Edicions 62.

Aquí és molt important aclarir el significat del terme *conflicte*, que molta gent confon, sobretot perquè aparegué durant el franquisme. Un “conflicte lingüístic” no s’ha de manifestar necessàriament en forma d’enfrontaments oberts, manifestacions i baralles públiques. El conflicte entre amos i treballadors sobre qui es queda amb la plusvàlua és inherent al sistema capitalista i es dona encara que no hi hagi vagues ni desavinences salarials: és un element constitutiu de les relacions de producció. Amb el conflicte lingüístic, passa una cosa semblant: és inherent (segons Aracil) a una situació de bilingüisme perquè forçosament col·loca la societat en la disjuntiva d’abandonar la pròpia llengua o defensar-la. Ara bé, aquest conflicte es pot gestionar de moltes maneres, entre aquestes, negant la seva existència (cosa que passa sovint).

Això vol dir que el conflicte lingüístic als Països Catalans no s’acabà amb la mort de Franco, sinó que canvià simplement la manera de gestionar-lo. Un altre punt important: el conflicte no era entre *catalanoparlants* i *castellanoparlants*, com a vegades hi ha gent que interpreta. Aracil pràcticament no hi pensava, en els castellanoparlants. En aquella època, la immigració castellanòfona era encara recent i no es tenia una idea exacta de la seva magnitud. Es pensava quasi exclusivament en termes de la comunitat lingüística catalana i era *dins aquesta comunitat* que hi havia el conflicte, provocat en gran part, això sí, per l’actuació de l’aparell de l’estat.

On i com es manifesta, doncs, el conflicte lingüístic? Per a entendre-ho, és millor que abandonem el context català i retornem a l’esquema general. Típicament, el conflicte lingüístic es manifesta en situacions en què es planteja una disjuntiva: no està clar (o es pot posar en qüestió) quina llengua és l’apropiada per parlar-hi. Recordem el que hem vist: que l’ús lingüístic es repartia en els diversos àmbits socials. Aracil defensava que aquests àmbits no són espais delimitats d’una manera clara (com es pressuposava en l’esquema de la diglòssia), sinó que tenen fronteres difuses i encavalcaments. I és sobretot en aquestes interseccions entre àmbits en què les contradiccions i tensions es fan més evidents.

Imaginem-nos una família que parla una llengua minoritària que s’ha mantingut només en l’àmbit familiar. Tenen una filla que estudia a la universitat i un dia torna a casa amb un xicot que parla la llengua oficial. Aquest fet posarà a la família davant la disjuntiva de si manté el règim lingüístic familiar o bé s’adapta al règim lingüístic públic que prima la llengua del possible “gendre”. I és que els àmbits públics i els privats no estan separats del tot: s’encavalquen contínuament.

Com es resolen aquestes tensions o contradiccions? Això depèn sobretot de la *consciència lingüística de cada comunitat*, del valor i la importància que doni a la seva llengua, i també del *poder* que tingui; és a dir, de la capacitat de *control* sobre els processos polítics i econòmics que l’afecten.

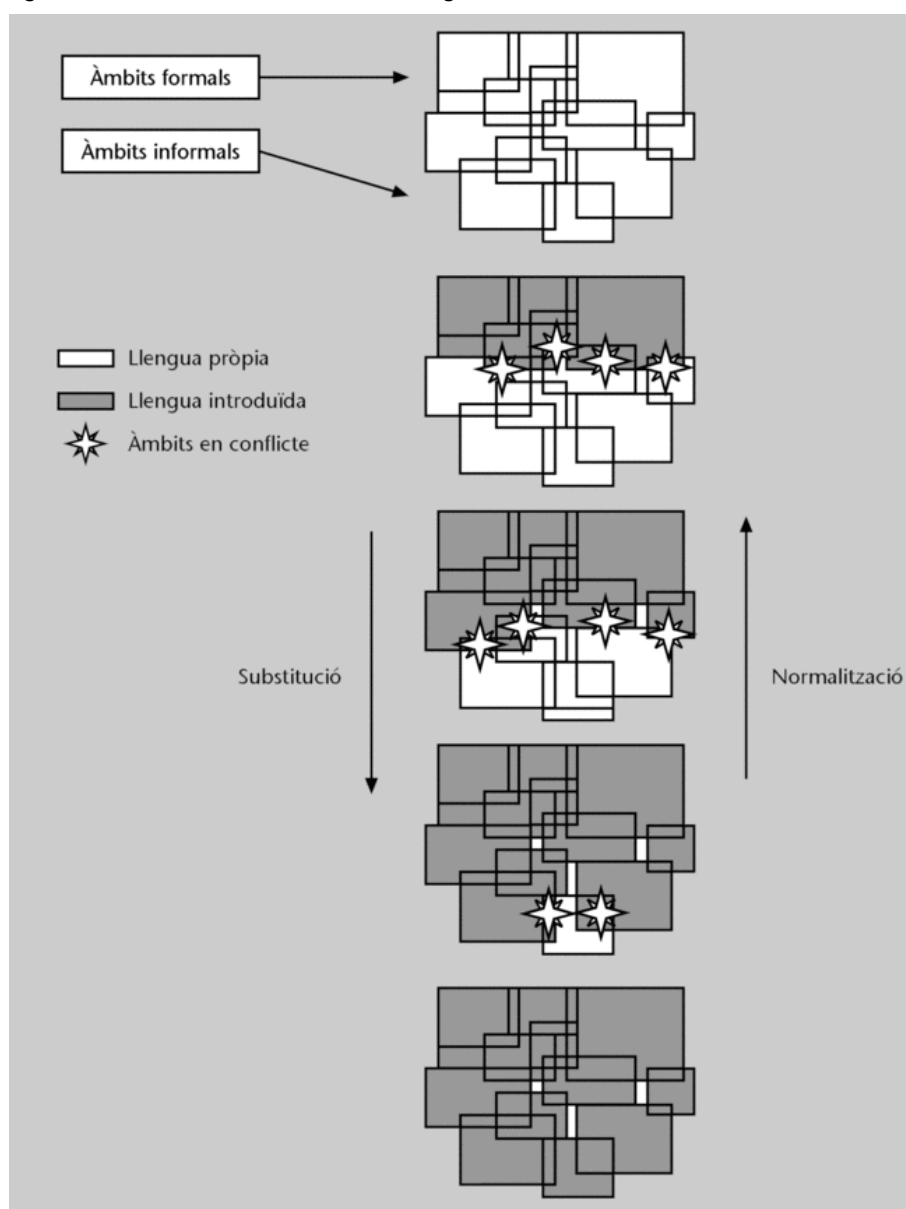
Nota

A més dels encavalcaments entre àmbits d’ús Aracil també indica que un procés de substitució/normalització pot anar a diferents ritmes en diverses parts d’una comunitat, de manera que uns sectors poden anar més “avançats” o “retardats” que d’altres en la direcció que sigui. El cas típic és que les zones urbanes i les classes mitjanes liderin els processos, tant si són de substitució com de normalització.

És per això que Aracil defensà d'una manera contundent que la *normalització* de les llengües subordinades només es podia aconseguir per mitjà d'estratègies i mobilitzacions polítiques. El règim lingüístic afectava la totalitat de l'estructura social i no es podia deixar com una qüestió merament tècnica ni d'activitat folklòrica de cap de setmana.

Per tant, Aracil construï un model que ens explicava els elements bàsics d'un procés de substitució lingüística o el seu contrari, el procés de normalització. Era un esquema certament molt més ric, matisat i suggeridor que el de la diglòssia. A més, preveia el pla diacrònic; és a dir, l'evolució en el temps de les funcions socials de la llengua. En la figura 9, podeu veure una representació gràfica d'aquest model i comparar-lo amb el de la figura 2:

Figura 9. Evolució diacrònica d'un conflicte lingüístic

Niñolas/Ninyoles

Pareu atenció si feu cerques de bibliografia d'R. L. Ninyoles, ja que en els primers anys havia de publicar amb el nom amb ortografia castellana.

A més dels treballs d'Aracil, cal esmentar també els de Rafael Lluís Ninyoles, que argumentà que els conflictes lingüístics reflectien conflictes socials de caràcter més general i que a voltes s'utilitzaven per a emascarar-los. Ninyoles s'interessà especialment per les persones d'origen valencià que abandonaven l'ús de la seva llengua i manifestaven actituds especialment negatives envers la cultura valenciana en general. Definí aquest fenomen com a *autoodi*, que era el fet de valorar negativament el propi grup cultural d'origen.

La politització de la sociolingüística catalana

Sovint s'ha dit des de sectors molt diversos que la sociolingüística catalana ha estat sempre molt marcada per les circumstàncies polítiques per les quals ha passat el nostre país. Això és cert. Malgrat tot, sovint no es té en compte que els grans noms de la sociolingüística també han tingut les seves "circumstàncies". La majoria d'ells (Weinreich, Gumperz, Fishman), com passà també amb molts grans sociòlegs (Schutz, Goffman), han estat jueus d'origen europeu, lligats a famílies que hagueren de fugir de la persecució nazi. És possible que això expliqui en part el seu interès per a deconstruir l'equació llengua-cultura-nació.

Fou bàsicament a partir d'aquestes idees que es constituí el 1973 el **Grup Català de Sociolingüística**. Eren les acaballes del franquisme i estava format bàsicament per persones interessades pel tema de la llengua i relacionades amb grups polítics i col·lectius clandestins d'oposició al règim. Hi havia persones com Jordi Carbonell, conegut portaveu de l'Assemblea de Catalunya, i Aina Moll, que després seria directora general de Política Lingüística de la Generalitat del Principat. Hi havia acadèmics de reconegut prestigi com Antoni M. Badia, el mateix Aracil i altres persones que han seguit fent estudis de seguiment i reflexió sobre el procés de recuperació de la llengua catalana, com ara Francesc Vallverdú, Joaquim Torres, Domènec Bernardó, Gentil Puig, Modest Reixach, Vicent Pitarch i d'altres. Podem trobar encara publicacions recents de totes aquestes persones dins la revista *Treballs de Sociolingüística Catalana*.

Vegeu també

En el mòdul "Dades i procediments de recerca" expliquem alguns dels estudis fets per aquests sociolingüistes, que anomenaren el seu camp d'estudi *sociolingüística catalana* pel fet que el seu enfocament i els temes estudiats responien molt a les circumstàncies polítiques particulars que es vivien en aquell moment històric als Països Catalans.

La sociolingüística del conflicte tingué un impacte desigual entre els sociolingüistes en general: poc ressò als Estats Units i força ressò a Europa. El poc interès americà s'explica probablement perquè la majoria de treballs d'aquesta línia no es publicaven en anglès, i també perquè rarament es basaven en anàlisis de dades empíriques, fet que en el món acadèmic angloamericà es considera quasi sagrat. A Europa, en canvi, a banda dels sociolingüistes lligats a llengües minoritàries, aquestes idees despertaren un gran interès entre els filòlegs romànics, i especialment els de països de parla alemanya, que promogueren traduccions i línies de recerca que encara estan vigents. El terme *conflicte* també ha estat adoptat pel conegut sociolingüista Peter Nelde, fundador de la revista *Plurilingua* i director del Centre de Recerca pel Multilingüisme de Brussel·les.

En el marc de la transició política espanyola, cal remarcar el gran impacte *polític* que tingueren especialment les idees d'Aracil, que foren adoptades per la pràctica totalitat dels moviments nacionalistes perifèrics del Regne d'Espanya.

Referència bibliogràfica

R. L. Ninyoles (1969). *Conflicte lingüístic valencià. Substitució lingüística i ideologies diglòssiques*. València: Tres i Quatre.

R. L. Ninyoles (1972). *Idioma y poder social*. Madrid: Tecnos.

Només cal recordar que les tres primeres lleis lingüístiques de parlaments autonòmics (al País Basc, Catalunya i Galícia) es definiren com a lleis “de normalització”. D'altra banda, molts grups nacionalistes també interpretaren que s'havien d'oposar als règims de bilingüisme que imposava la Constitució espanyola perquè consideraven que això podia facilitar el procés de substitució lingüística de les llengües pròpies pel castellà. Darrerament, però, quasi tothom ha anat veient que aquesta postura s'havia de relativitzar, ja que en el món d'avui no té gaire sentit anar en contra del multilingüisme. Sigui com sigui, la sociolingüística del conflicte constitueix un cas molt interessant com a línia de reflexió sociològica que estigué íntimament lligada a moviments i projectes polítics i contribuí d'una manera determinant en la definició de polítiques lingüístiques oficials. També és cert que en alguns casos termes com *conflicte* o *normalització* s'han reinterpretat, malinterpretat o manipulat directament; però això crec que són processos consubstancials al joc polític.

Exemple

L'interès germànic per la sociolingüística del conflicte es pot apreciar en publicacions com ara: Georg Kremnitz (1979). *Sprachen im Konflikt. Theorie und Praxis der katalanischen Soziolinguistik. Eine Textauswahl*. Tübinga: Gunther Narrl. O simplement seguint la revista *Zeitschrift für Katalanistik*.

3.3.2. La política quotidiana de la llengua

Aquesta línia de recerca sociolingüística és, en certa manera, una invenció meua, ja que no trobareu ningú que s'identifiqui a ell mateix o identifiqui a d'altres amb aquests termes. De fet, les persones que hi incloc s'inscriuen totes en la línia de la sociolingüística interaccional. El que passa és que, a partir dels anys vuitanta, com he dit, les ciències socials es transformen profundament i evolucionen cap a una visió crítica o conflictual de la societat. Hauré d'explicar aquest canvi d'una manera estamordidorament simple, amb l'única intenció que s'entenguin algunes idees clau dels estudis sociolingüístics.

Durant els anys seixanta i setanta, el filòsof Michel Foucault popularitzà un nou sentit de la paraula *discurs*: designava, de fet, qualsevol actuació simbòlica o significativa d'una persona. És a dir, bàsicament (però no solament) llenguatge. Foucault defensà que el discurs era la matèria sobre la qual es constituïa la nostra experiència, la nostra concepció de la realitat i de la nostra posició (subjectivitat) dins aquesta realitat. Algunes interpretacions de Foucault fins i tot neguen que hi hagués cap realitat prèvia o externa al discurs. Però aquí ja no ens hi ficarem. En tot cas, cal tenir en compte que quan Foucault parla de discurs, no parla només de llenguatge o d'idees, sinó de pràctiques socials inserides en una realitat material. El que vulgarment entenem per “realitat” ja hi és inclòs. El que passa és que el “material simbòlic” o la interpretació viscuda esdevenen el centre d'atenció des de la seva perspectiva.

Què vol dir tot això? Per a fer-nos-en una idea, cal que deixem de parlar de *discurs* en general i passem a parlar de *discursos* concrets. Per exemple, el discurs de la medicina. Fixem-nos que el discurs de la medicina oficial crea primer

Lectures complementàries

No cal dir que aconsellem que l'estudiant investigui una mica més aquest tema pel seu compte: un bon material per a començar és el de l'assignatura *El llenguatge en les ciències humanes i socials*.

de tot unes identitats/rol: metge, pacient. Els individus que ocupen aquestes posicions en una situació social tenen assignats uns papers. D'entrada, el metge sol dirigir la interacció (per exemple, fent preguntes) i també té la potestat de fer moure i de manipular el pacient com li sembli oportú, a banda de decidir el diagnòstic i el tractament adequats. El pacient, en no tenir l'estatus d'expert, no es considera que pugui tenir gaire res a opinar sobre l'estratègia terapèutica concebuda pel metge. La versió més extrema d'aquest esquema la trobem en els tristos metges públics que recepten qualsevol medicament sense pràcticament parlar amb el pacient. De tota manera, el discurs de la medicina no es redueix simplement a la relació metge-pacient. De fet, aquesta relació és així perquè s'inscriu dins un sistema complex de procediments (que s'estenen enllà de la consulta fins als centres de recerca, les revistes científiques, les administracions sanitàries, les empreses farmacèutiques) que determinen quins coneixements i mètodes es donen per vàlids. Aquests procediments són regles de formació de discurs (tot s'ha de fer i dir d'unes determinades maneres) i estan íntimament lligades a mecanismes de poder o, com diu Foucault, de subjecció (en aquest cas, del malalt). A partir d'aquí, el que resulta francament interessant és, com fa Foucault, estudiar la història de la medicina i veure quines qüestions s'han medicalitzat i desmedicalitzat al llarg de la història. L'homosexualitat és el cas típic, però també hi ha hagut qüestions com la sexualitat infantil, la depressió, els trastorns de personalitat, la drogoaddicció, etc.

Un exemple més palpable de com el discurs construeix una realitat particular el trobem en el món periodístic, especialment quan una persona es veu implicada en una "notícia" o la viu de prop i en coneix els implicats. El discurs periodístic comporta una manera de presentar els personatges i els esdeveniments que contrasta amb els discursos corrents de la nostra quotidianitat i crea una sensació d'estranyesa (més enllà del fet que les notícies molt sovint continguin errors o informacions inaccurades). Imaginem-nos, doncs, la vida dels polítics, actors i aristòcrates, les relacions humanes dels quals estan en gran part mediatitzades per aquest discurs, ja que moltes de les persones amb qui tracten les coneixen més per mitjà de la premsa que no del tracte personal. Probablement es troben amb el fet que gran part de la seva vida i experiència està conceptualitzada en termes d'aquest discurs periodístic.

Per a les ciències socials, aquest canvi de perspectiva ha representat un capgirament total de la idea que hom tenia del treball científic en aquest àmbit. És una transformació comparable a la que produí la formulació de les teories de la relativitat o de la física quàntica. Per això, un dels noms que ha rebut ha estat *postestructuralisme*. De fet, es posa en dubte la pròpia legitimitat de la sociologia, ja que ara de sobte la podem veure simplement com un "discurs" sotmès a unes regles i a unes dinàmiques que són socialment i històricament determinades. Es comença a descobrir el paper social que la sociologia ha fet de legitimadora i facilitadora de l'exercici del poder de l'estat. La pretensió "d'objectivitat" del mètode científic esdevé ara clarament suspecte, com una mena de pantalla que pretén de dissimular obscurs interessos de classe. Aquest

punt de vista ha donat molta volada especialment a la crítica feminista, que ha fet veure fins a quin punt els mètodes i les teories de les ciències socials contribuïen a produir i reproduir les desigualtats entre els sexes disfressant les relacions de poder amb un discurs “pretresament” científic i positivista.

De tota manera, per als antropòlegs i els sociòlegs de la quotidianitat, acostumats a enfrontar-se cada dia amb els fantasmes del “relativisme”, el cop no ha estat tan fort. Això sí, el tema del “poder” ha passat clarament al centre de l’escenari. Ara els detallats estudis d’interaccions i de petites comunitats se centren a descobrir com les persones produeixen i reproduïen les relacions de poder que detectem en un pla global, com les desigualtats entre els sexes, les classes socials, els grups ètnics, etc. La vida quotidiana esdevé un camp de subtils i implícites lluites polítiques per a definir i redefinir relacions de poder. Per això, molts estudis de l’època s’intitulen amb el sintagma “*The politics of...*”, que es traduiria com “La política quotidiana de...”.

Així, alguns estudiosos pensaren que els fenòmens sociolingüístics es podien estudiar des d’aquest punt de vista: com a discursos o com a components dels discursos que constitueixen les diverses esferes de la vida social. Entendrem que aquests discursos no són solament “conceptes” o “idees”: són de naturalesa cent per cent material. Són un component clau dels processos socials que produeixen i reproduïen les relacions entre els diversos sectors de la societat. I aquestes relacions tenen implicacions importants: centralitat o marginació social, accés a recursos econòmics i simbòlics, etc.

Exemple

L’atenció a “la política quotidiana” pels sociòlegs ha contribuït a fer-nos conscients de fins a quin punt el nostre comportament més bàsic està “polititzat”. Això és el que ha reforçat, entre altres coses, les tendències cap als comportaments i el llenguatge *políticament correctes*.

3.3.3. Llengua i identitat

Un dels estudis més representatius que aparegué durant els anys vuitanta des d’aquesta perspectiva fou precisament un estudi sobre identitat i llengua a Barcelona, fet per l’antropòloga nord-americana Kathryn Woolard. Per a entendre aquest estudi, cal aclarir que ja no investiguem “què és la llengua” per als catalans, sinó “què creuen els catalans” que significa parlar català i les conseqüències que se’n deriven. És un canvi de perspectiva que molta gent sovint no copsa, cosa que fa que acabi relativament confosa llegint aquests estudis.

Referència bibliogràfica

K. Woolard (1989). *Doubletalk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford: Stanford University Press. [En català: *Identitat i contacte de llengües a Barcelona*. Barcelona: Edicions de la Magrana (1992).]

La versió anglesa de l’estudi de Woolard conté un breu resum d’història de Catalunya molt interessant pel fet que està explicat des del punt de vista de la “construcció de la identitat”. És una llàstima que els editors de la versió catalana pensessin que aquest fragment es podia obviar.

La noció d'identitat és un bon exemple d'aquesta confusió. En la vida de cada dia i en els discursos polítics tradicionals, s'entenia que la "identitat" era una mena de realitat lligada a la naturalesa de les persones en la mesura que pertanyen a una comunitat. Aleshores hom podia ser "fidel" a la pròpia identitat (i a "un mateix") o no.

Des del punt de vista que ara expliquem, no hi ha cap identitat preexistent a les persones, sinó uns processos socials que produeixen o "construeixen" les identitats en el si de cada societat.

Aleshores, per a estudiar les identitats, el que hem de fer és escoltar el que la gent **diu** sobre la seva identitat (la manera com la conceptualitza) i observar el que la gent **fa** (veure com la identitat es manifesta de manera explícita o implícita en les pràctiques socials). I una cosa que qualsevol persona pot apreciar quan parla d'identitat amb els catalans és que de seguida surt el tema de la llengua.

Woolard s'interessà per Catalunya perquè, entre altres coses, observà que era un cas atípic entre les comunitats lingüístiques subordinades del món occidental. Li cridà l'atenció el fet que la comunitat catalana havia anat incorporant o integrant els parlants de la llengua dominant que s'instal·laven al territori, quan en la majoria de països això no passava. De fet, no cal anar tan lluny. Al País Valencià o al Rosselló mateix, les coses han anat de manera força diferent. Avui en dia sabem d'una manera clara que la comunitat catalanoparlant del Principat ha estat demogràficament deficitària almenys durant el darrer segle i que ha crescut fonamentalment gràcies a la immigració. Un altre fet desacostumat era la relació econòmica Catalunya-Espanya, que era atípica des del punt de vista del que solen ser les relacions centre-perifèria. Catalunya gaudia d'una base industrial i comercial molt més sòlida i d'un nivell de vida més alt, fet que era precisament el que atreia la immigració de la resta de l'Estat. Finalment, un altre aspecte interessant del context català era el manteniment d'una consciència nacional, on fins i tot dins el mateix territori i en la vida diària hi havia una distinció popular entre "catalans" i "castellans" (que volia dir "no catalans"). Per això era tan "normal" que els polítics i sociòlegs catalans anomenessin *immigrats* els ciutadans del seu mateix Estat, fet relativament excepcional, a més si tenim en compte que no hi havia cap condició de ciutadania oficial que reconegués la catalanitat.

Woolard volgué investigar, doncs, de quina manera es construïa aquesta identitat catalana i què era el que feia que resultés atractiva als anomenats *immigrats*. Observà que si preguntava a la gent qui era "català", podien respondre coses diverses. La resposta oficial era "tot resident administratiu" en un municipi català. Popularment, però, hi havia altres respostes: qui ha nascut a Catalunya (la més comuna entre els immigrants), qui té ascendència catalana, qui se sentia català o, finalment, qui parlava català. El darrer criteri era clarament

el dominant si hom observava el comportament ordinari de la gent i escoltava amb atenció el que deia. Hi havia, però, més subtilitats: no era el fet en si de “parlar” català, sinó de *com* les persones organitzaven el seu repertori lingüístic, ja que molts “castellans” també podien parlar català i els “catalans” mateix també parlaven el castellà. La catalanitat depenia dels esquemes de *tria de llengua* (angl. *language choice*) de les persones:

La ciutadania catalana

Des del punt de vista del dret civil català, es podria argumentar l'existència d'una mena de ciutadania catalana. Per exemple, el règim de dret civil aplicable als matrimonis constituïts a Catalunya depèn del lloc de naixement i dels anys de residència dels contraents, fet que pot afectar enormement les capacitats d'actuació legal de les mullers. Però aquesta no és una qüestió pertinent en relació amb els temes que tractem aquí.

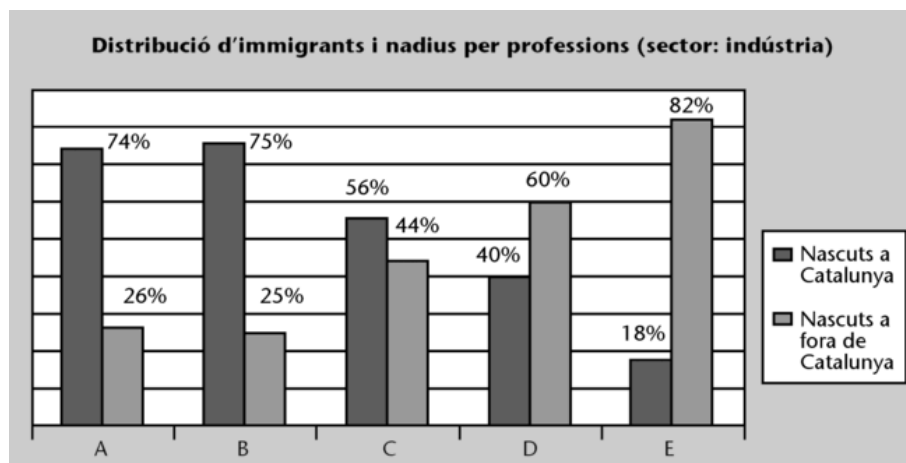
“Per a determinar la identitat ètnica, la llengua habitual o llengua de relació que s'utilitzava en la comunicació informal dins les fronteres del grup era tan important com la llengua materna. Els que eren qualificats de catalans no solament havien estat criats en cases catalanoparlants, sinó que normalment també elegien el català per a la interacció informal, no institucional, amb altres catalanoparlants nadius. Una persona podia ‘catalanitzar-se’ en triar el català, de forma habitual i automàtica, per a la interacció informal amb catalanoparlants. Si un castellà nadiu adoptava el català com a llengua corrent familiar, aquesta persona era, per a tots els propòsits pràctics, catalana, i així el consideraven normalment els altres.”

K. Woolard (1992). *Identitat i contacte de llengües a Barcelona* (pàg. 75-76). Barcelona: Edicions de la Magrana, 1989.

Vegem que Woolard parla d'identitat “ètnica” i de “fronteres de grup”, termes inspirats en l'antropòleg Fredrik Barth, que entén els grups ètnics com aquells que s'autodefineixen per criteris culturals en el si d'una societat moderna. Les “fronteres” són precisament aquestes línies simbòliques, com és aquí la llengua, que serveixen per a mantenir les diferències o distincions entre els grups i que sovint són, com seria d'esperar, objecte de discussions, debats o polèmiques públiques. Des d'aquest punt de vista sociològic, no interessa tant la discussió de si els grups afectats “existeixen” o no, o si han de seguir existint, sinó més aviat la manera com les distincions són produïdes o transformades per les persones en la seva vida ordinària.

Un cop explorades aquestes qüestions, Woolard es plantejà també quines implicacions o conseqüències socials i econòmiques tenien. En el seu llibre, dóna la dada següent:

Figura 10

A = directors, gerents, titulats superiors; B = administradors, titulats mitjans; C = personal administratiu subaltern; D = treballadors qualificats; E = treballadors semiqualficats i no qualificats.
 Font: Woolard (1992, pàg. 22); extret de A. Sáez (1980). "Catalunya, gresol o explotadora? Notes sobre immigració i creixement". A: J. M. Ainaud i altres. *Immigració i reconstrucció nacional a Catalunya* (pàg. 32). Barcelona: Blumé.

Malgrat la no-correspondència estricta entre nadius i "catalans" en el sentit esmentat, en aquella època sí que podíem veure aquestes dades com un indicador d'allò que significava econòmicament la catalanitat. És més, Woolard estudià també els *estereotips*, les creences sobre allò que caracteritza els grups socials.

Citació

"Tot sovint es caracteritzava els catalans d'ambiciosos, intel·ligents, assenyats, industriosos, i això tant per part de membres del grup com de persones exteriors al grup... [i també de] freds, tancats i avars... orgullosos i poc generosos... [però també] més lleial i digne de confiança. [I pel que fa als 'castellans'] un caràcter expansiu, obert, espontaneïtat, bon humor, generositat... [però] falsedat, fatxenderia, predisposició a la cridòria i ganduleria."

Tot i que ja sabem que els estereotips són diversos i contradictoris i coneixem poc la forma com operen efectivament dins la societat, no se'ns hauria d'escapar que la contraposició "català-castellà" vista des d'aquest punt de vista tenia un component econòmic clar que associava la catalanitat especialment amb allò que hom s'espera d'una persona amb responsabilitats en el món social i laboral. En aquest context, es podia entendre que els "catalans" haguessin volgut mantenir i demostrar diàriament una catalanitat fora de tot dubte, observant una disciplina estricta en les tries de llengua dins el propi cercle, i també que molts "immigrants" veiessin l'accés a la condició de "català" com una forma "d'obrir-se portes" socialment i laboralment. Des d'aquest punt de vista, les afirmacions de catalanitat podien ser vistes com una manera de mantenir l'accés preferent als beneficis socials i econòmics associats a aquesta condició i, alhora, com una forma d'excloure'n els altres.

El context català presentava, doncs, un esquema de tensió doble a l'entorn de la catalanitat: la tensió resultant del contenciós històric Catalunya-Espanya, sobretot en el camp polític, i la tensió que comportaven les relacions entre identitat i classe social dins el propi territori català. A partir d'aquest esquema, Woolard interpretà el que deien sobre la identitat persones diverses, inclosos polítics i intel·lectuals de l'època i analitzà aquests discursos com a estratègies per a la reinterpretació o la resolució d'aquestes tensions. Des del punt de

vista de les forces polítiques, s'optà per una estratègia de “negar” l'existència de divisions, insistir en el fet que Catalunya constituïa, “Ara més que mai, un sol poble”, que era català “qui viu i treballa a Catalunya”. Aparegueren les denominacions alternatives en l'àmbit públic: *ciutadans de Catalunya*, *els altres catalans*, *nous catalans*, *catalans d'adopció*, etc. En sectors obrers d'origen immigrant hi havia vivències més diverses, des dels qui se sentien “agraïts” pel tracte i les oportunitats de millora que havien trobat a Catalunya fins les que consideraven que els “catalans” actuaven d'una manera prepotent i excoent. Entre els catalans d'origen, majoritàriament de classe mitjana, predominava el ressentiment envers el Govern espanyol i, de retruc, la llengua espanyola, actituds acompanyades de sentiments contradictoris enfront dels immigrants.

L'estudi de Woolard constitueix, doncs, un bon exemple de les tendències intel·lectuals que s'obrien pas durant els anys vuitanta, alhora que pel fet d'estar focalitzat en el context barceloní ens proveeix amb una nova perspectiva sobre la situació sociolingüística catalana.

3.3.4. Els mercats lingüístics

Una darrera aportació important a la sociologia i que ha tingut un impacte important en la sociolingüística ha vingut dels treballs del sociòleg francès Pierre Bourdieu, un sociòleg molt compromès amb els moviments d'esquerra i antisistema, que ha proposat un model per a entendre la societat que s'inspira en el marxisme, però que conté força idees noves sobretot per a la comprensió dels fets culturals i el capteniment de les persones.

Bourdieu considera que la societat està estructurada en “camps” (també anomenats *mercats*): el de les relacions socioeconòmiques, el de la política, el de l'educació, el dels esports, el de l'art, etc. Cada camp té una forma de “capital” que li és pròpia. Per exemple, en el camp educatiu, el capital serien les qualificacions acadèmiques: les notes i els títols. Els individus malden dins de cada camp per a obtenir i acumular les formes de capital més preuades, en aquest cas diríem les titulacions més prestigioses. Bourdieu també diu que cada camp té la seva autonomia, però que tots depenen d'una manera important del camp socioeconòmic. En el nostre exemple, és clar: les titulacions més prestigioses són les que donen accés a les professions o posicions més remunerades del mercat.

De la mateixa manera, Bourdieu proposa que hi ha un *mercat lingüístic*, ja que en totes les comunitats hi ha diverses formes de parlar amb més o menys prestigi. De fet, el que en diem “prestigi” seria el *capital lingüístic* del qual gaudeixen els parlants de cada varietat. Les varietats més prestigioses són les que donen accés als recursos econòmics i simbòlics més preuats, ja que per a moure's en determinats ambients i fer tasques de lideratge en grans empreses i institucions cal saber “parlar bé”. Normalment, aquestes varietats de prestigi són

les que parlen les classes dominants, que aconseguen sempre imposar una ideologia que *devalua* totes les altres, fins al punt que qualsevol tret que se n'aparti esdevé “estrany”, “vulgar”, “corrupte”, etc.

“En relació amb les *riqueses que comporten una possessió simultània sense que hi hagi cap alteració*, la llengua institueix de forma natural una comunitat plena on tothom, tot manllevant lliurement del *tesor universal*, concorre espontàniament a la seva conservació.¹ En descriure l’apropiació simbòlica com una mena de participació mística accessible universalment i uniforme, que exclou, per tant, qualsevol despossessió, Auguste Comte ens ofereix una expressió exemplar de la il·lusió del comunisme lingüístic. Així, Saussure resol la qüestió de les condicions econòmiques i socials de l’apropiació de la llengua sense ni haver-se-la de plantejar, tot recurrent, com Auguste Comte, a la metàfora del tresor, que s’aplica indiferentment a la ‘comunitat’ o a l’individu: parla de ‘tesor interior’, de ‘tesor aportat per la pràctica de la parla entre els subjectes que pertanyen a la mateixa comunitat’, de ‘suma de tresors de llengua individuals’, o encara de ‘suma d’empremtes aportades per cada cervell’. Chomsky té el mèrit de prestar explícitament al subjecte parlant dins la seva universalitat la competència perfecta que la tradició saussuriana li atribuïa tàcitament: ‘La teoria lingüística té a veure fonamentalment amb un *locutor-oient ideal*, inserit en una comunitat lingüística completament homogènia, que coneix perfectament la seva llengua i que està protegit dels efectes gramaticalment no pertinents com les limitacions de la memòria, distraccions, manques d’atenció o d’interès o errors en l’aplicació del seu coneixement de la llengua en l’actuació’. Tal va ser, em sembla, la posició dels fundadors de la lingüística general moderna, i cap raó convincent per a canviar-la no s’ha imposat.² En resum, des d’aquest punt de vista, la competència chomskiana no és sinó un altre nom per a la llengua saussuriana. A la llengua com a ‘tesor universal’, posseïda en propietat indivisa per tot el grup, correspon la competència lingüística com a ‘dipòsit’ en cada individu d’aquest ‘tesor’ o com a participació de cada membre de la ‘comunitat lingüística’ d’aquest bé públic. El canvi de llenguatge amaga la *fictio juris* per la qual Chomsky, en convertir les lleis immanents del discurs legítim en normes universals de la pràctica lingüística correcta, escamoteja la qüestió de les condicions econòmiques i socials de l’adquisició de la competència legítima i de la constitució del mercat on s’estableix i s’imposa aquesta definició del legítim i de l’il·legítim.

[...] Si el model lingüístic ha estat tan fàcil de transportar al terreny de l’etnologia i de la sociologia és perquè hom atribuïa a la lingüística allò essencial, és a dir la *filosofia intel·lectualista* que fa de la llengua un objecte de contemplació en lloc d’un instrument d’acció i de poder... Per a trencar amb aquesta filosofia social, es tracta de mostrar que si és legítim tractar les relacions socials –i les pròpies relacions de dominació– com a interaccions simbòliques, és a dir, com a relacions de comunicació que impliquen el coneixement i el reconeixement, hom s’ha de guardar d’oblidar que les relacions de comunicació per excel·lència que són els intercanvis lingüístics són també relacions de poder simbòlic on s’actualitzen les relacions de força entre els locutors o els seus grups respectius. En breu, cal superar la dicotomia ordinària entre economisme i culturalisme i provar d’elaborar una economia dels intercanvis simbòlics.”

¹ A. Comte, *Système de politique positive*, T. II, Statique sociale, 5a. éd., Paris, Siège de la société positiviste, 1929, p. 254 [cursives de Bourdieu].

² N. Chomsky. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: MIT [cursives de Bourdieu].

P. Bourdieu (1982). *Ce que parler veut dire. L’économie des échanges linguistiques* (pàg. 13-14, 23-25). París: Librairie Arthème Fayard.

Per a Bourdieu, el control lingüístic que exerceixen els grups dominants és una manera d’exercir i mantenir el seu poder, tot exclouent altres col·lectius mitjançant un procediment que té una aparença de legitimitat. Aquesta legitimitat s’assoleix principalment per mitjà de l’escola, que associa la competència lingüística legítima amb les qualificacions més altes, cosa que dóna avantatge als estudiants “de casa bona” disfressant-la de capacitat acadèmica. És un aspecte del que s’anomena la *funció reproductiva* del sistema escolar, en el sentit que

reprodueix dins les aules i mitjançant les qualificacions i titulacions les jerarquies socials, facilitant així que els recursos econòmics i simbòlics es mantinguin, per regla general, a mans de les mateixes famílies.

Un bon exemple d'aplicació a la sociolingüística d'aquestes idees el trobem en els treballs de Monica Heller, recercadora d'origen quebequès, però que ha treballat majoritàriament a la regió canadenc d'Ontario, de majoria anglòfona. Heller considera que les pugnes polítiques en matèria lingüística reflecteixen els interessos politicoeconòmics específics dels diversos grups socials. L'interès del seu treball és que agafa casos concrets i els interpreta en aquests termes, com en el seu estudi en un institut francòfon de Toronto. Aquest institut de secundària, creat a iniciativa dels activistes lingüístics francòfons després de les mobilitzacions dels anys seixanta i setanta, va experimentar al principi dels noranta un seguit de crisis i canvis.

Ontario no és Quebec

Compte, que quan es parla de temes sociolingüístics en el context canadenc, tothom ho relaciona amb el Quebec; però al Canadà hi ha altres regions on es parla francès, tot i que d'una manera molt minoritària. Una d'aquestes regions és Ontario, capital Toronto.

Heller estudia aquesta situació tot analitzant les lluites ideològiques que hi ha entre diversos sectors, dins i fora de l'escola, per tal de definir el valor simbòlic de les llengües i per a legitimar o deslegitimar els diversos usos lingüístics que s'hi donen. Mitjançant l'anàlisi de la multiplicitat de pràctiques socials, interaccions i discursos entre professors, administradors, progenitors i estudiants, Heller identifica els termes, les posicions i els interessos que subjauen les lluites simbòliques sobre les diverses formes de capital lingüístic.

És interessant, en aquest sentit, la seva tipologia d'estudiants:

- Els Luc/Luke: els estudiants que tenen dues cares, la francòfona i l'anglòfona; la primera dins la classe i per a les activitats docents; la segona per als companys, ja que l'anglès (o el discurs bilingüe predominantment anglès) predomina en els àmbits informals. Aquest sector prové de famílies de classe mitjana més aviat anglòfones i que han vist l'avantatge que tindran els seus fills si aprenen francès en una escola "francesa". Com que també són els alumnes més brillants, resulta que el seu francès també és el més correcte i el més proper a l'estàndard, la "llengua legítima" de l'escola.
- Els "quebequesos": estudiants originaris de Quebec o els bilingües predominantment francòfons que es troben que si no parlen anglès queden marginats de la majoria d'estudiants; però com que el seu francès és més col·loquial o dialectal que el dels "Lucs", es troben que fins els professors desaproven aspectes de la seva parla. Especialment els bilingües de les classes més baixes, i amb qualificacions també més baixes, viuen amb frustració aquesta situació, ja que no es veuen capaços d'adaptar-se als estàndards

Referència bibliogràfica

M. Heller (1999). *Linguistic minorities and modernity. A sociolinguistic ethnography*. Londres: Longman.

d'una escola que en teoria estava feta per a ells. Aleshores tendeixen a evitar de participar a la classe i alguns s'acaben negant a parlar francès.

- Els francòfons de fora del Canadà (especialment d'excolònies franceses): aquests viuen la situació amb estranyesa, tant per les característiques pròpies del francès local, que els sembla molt contaminat per l'anglès, com pel fet de veure els pretesos francòfons utilitzant bàsicament l'anglès. També esperen un ensenyament més tradicional del francès, d'acord amb exercicis de repetició, traduccions i dictats. Tot plegat fa que aquests estudiants, que probablement són els que més francès parlen, creïn grups més o menys segregats segons el seu origen (somalís, haïtians).

Tot i que l'anàlisi de Heller és més complexa i matisada que no es pot resumir aquí, el que ens ve a mostrar és que en aquest cas la *competència lingüística legítima* també acaba essent la de les classes mitjanes altes, predominantment anglòfones (que en aquest cas tenen algun membre d'origen francòfon que justifica que els seus fills puguin accedir a aquell institut), que aconseguen que l'escola legítimi l'anglès i el francès estàndard per damunt de les varietats col·loquials o locals dels "autèntics" francòfons, autòctons o immigrants. Així, aquests "bilingües" més aviat anglòfons també són els que acaben dominant la cultura estudiantil, tot contribuint a marginalitzar i estigmatitzar les identitats dels altres i tot enduent-se les millors notes cap a la universitat.

En les entrevistes amb estudiants, pares i professors, un dels temes que apareix contínuament és el del valor de mercat de les diverses llengües i de la competència lingüística en particular. És clar que, a banda del component identitari, un dels elements que legitima el règim lingüístic de l'institut és l'anticipació dels beneficis professionals i econòmics del bilingüisme.

Heller explora també la relació de tots aquests fenòmens amb les identitats de gènere i identifica col·lectius que esdevenen marginalitzats, com els gais i les noies més masculinitzades. I és que l'hegemonia lingüística anglòfona també va lligada a una concepció tradicional de les relacions de gènere que atorga a determinat tipus de nois, amb la connivència de determinades noies, el control de l'espai simbòlic central de la cultura juvenil a l'institut.

Finalment, Heller argumenta que la situació viscuda dins aquest institut reflecteix un procés més general: la crisi dels nacionalismes lingüístics en el context de la mundialització. Segons diu, la crisi dels nacionalismes lingüístics no solament afecta els estats nació tradicionals, que es legitimaven ideològicament amb la vella equació llengua = identitat = nació, sinó també els moviments de minories lingüístiques, que veien en la seva llengua el fonament dels seus drets polítics, de la seva unitat i de la seva autenticitat. En el cas estudiat, els "pares fundadors" de l'institut volien una institució per a mantenir i protegir la identitat francòfona canadenca. Però, amb la gran diversitat d'estudiants que rep l'escola, qui són els dipositaris d'aquesta identitat francòfona? Els francòfons de classe obrera que parlen un "mal francès"? Els immigrants quebequesos? Els

Nomenclatura

Recordem que *gènere* fa referència als aspectes culturals i socials de la masculinitat, la feminitat i la sexualitat.

immigrants de les excolònies francòfones? Els bilingües de classe mitjana-alta, que parlen un “bon francès” però que en realitat només el parlen a classe...? La qüestió no és un simple debat de principis entre ideòlegs bufanúvols o polítics demagogs. Té conseqüències importantíssimes en el procés de definició del que Bourdieu anomena *competència lingüística legítima*, la qual facilita el camí cap a l'èxit acadèmic i cap al benestar econòmic.

3.4. La psicologia social de la llengua

Aquest és un corrent que aplica mètodes i conceptes de la psicologia social per a estudiar qüestions sociolingüístiques. Com se sap, la psicologia, en termes molt generals, estudia el comportament de les persones des del punt de vista dels processos mentals que els determinen. La psicologia social seria una branca especialitzada en aquells fenòmens psicològics que es considera que tenen causes de tipus social. Dins el camp de la sociolingüística, el fenomen que més ha interessat ha estat el de les anomenades *actituds lingüístiques*.

Podríem definir actitud, seguint Boix, de la manera següent:

“... disposicions neurals o mentals que no són observables directament, que assenyalen quina és la postura interior que l'home adopta enfront d'un objecte o realitat.”

E. Boix (1993). *Triar no és traïr. Identitat i llengua en els joves de Barcelona* (pàg. 73-74). Barcelona: Edicions 62.

La voluntat d'aquest corrent és apropar-se en la mesura del possible a la vivència subjectiva que les persones tenen de les situacions de contacte lingüístic, amb el pressupòsit que aquest coneixement ajudarà a predir el comportament lingüístic. És a dir, que es parteix de la base que les percepcions dels parlants poden explicar més bé la motivació per a l'adquisició, l'aprenentatge i l'ús de les llengües en contacte.

Des d'aquest punt de vista, la psicologia social de la llengua ha investigat fonamentalment quatre qüestions:

- Les associacions lligades a les llengües i els seus parlants. En contextos bilingües i multilingües, les persones construeixen uns estereotips que fan que associï cada llengua i els seus parlants amb unes característiques determinades, positives o negatives: intel·ligència, simpatia, seriositat, confiança. Els psicòlegs socials han desenvolupat mètodes per a mesurar aquesta mena de sensacions. Aquests mètodes es basen en experiments en els quals unes persones escolten uns enregistraments d'uns textos en diverses llengües i (cosa que no saben) llegits per la mateixa persona; després omplen uns qüestionaris on fan constar les característiques de cada parlant (que elles creuen diferent). D'acord amb això, en un dels primers estudis d'aquest tipus entre francocanadencs i anglocanadencs, Lambert i altres (1960) trobaren que els primers rebien valoracions sensiblement més baixes en termes d'aspecte físic, amabilitat o intel·ligència, tant per part d'uns com dels altres. De fet, els francocanadencs es deixaven a ells mateixos

més malament que no ho feien els anglocanadencs. Aquests experiments s'anomenen *proves d'aparellament de veus disfressades* (angl. *matched-guise technique*).

- La predisposició a l'adaptació de la parla. En societats on el contacte entre persones de grups lingüístics diferents és sovintejat, cal trobar la manera de cooperar comunicativament en les situacions en què es troben persones de llengua diferent. La *teoria de l'adaptació de la parla* (Giles i altres, 1973) considera que la tendència natural de les persones és adaptar-se a la llengua o a l'estil comunicatiu de l'interlocutor (sempre que almenys un interlocutor conegui la llengua de l'altre, és clar). Tot i així, aquesta tendència a l'adaptació també depèn de la percepció que tinguin les persones de les relacions entre els dos grups lingüístics. Si aquesta relació es percep com a conflictiva des del punt de vista que sigui, els parlants poden optar per “divergir” lingüísticament. Mitjançant experiments com el descrit en el punt anterior, es poden explorar les percepcions de relacions de grups i, en principi, predir si les persones s'adaptaran o divergiran lingüísticament en converses intergrupals.
- La vitalitat lingüística subjectiva. Aquest concepte designa la percepció que tenen els parlants sobre el pes social del propi grup lingüístic i de la llengua en comparació amb un altre grup i llengua. Els psicòlegs socials consideren que aquest tipus de vitalitat lingüística també pot contribuir a predir estratègies comunicatives com l'adaptació, l'aprenentatge de llengües i usos lingüístics diversos. Es mesura bàsicament per mitjà de qüestionaris en què les persones valoren l'estatus, el pes demogràfic i el suport institucional que consideren que tenen les llengües i els grups lingüístics pertinents.
- La predisposició o motivació per a l'aprenentatge de llengües. Per a mesurar les correspondències entre els fenòmens esmentats i l'aprenentatge de llengües, algun psicòleg social també han creat procediments per a mesurar el grau i el tipus de bilingüisme de les persones (vegeu, per exemple, Viladot, 1982).

Una de les idees clau d'aquest corrent és la **dicotomia entre estatus i solidaritat**. Les llengües dominants o les varietats estàndard solen aparèixer associades als valors de més poder o estatus social, mentre que les varietats dominades o “vernacles” (dialectes, sociolectes poc valorats) s'associen amb valors de solidaritat amb la comunitat local. D'aquesta manera, les persones poden valorar “altament” dues varietats lingüístiques concretes, però per raons diferents. Aquesta dicotomia està relacionada amb una altra, la de **motivació instrumental i motivació integrativa**, molt utilitzada en la investigació sobre els processos d'aprenentatge de llengües i en les avaluacions sobre l'èxit de programes educatius i metodologies d'ensenyament de llengües en contextos bilingües. En general, els resultats de les recerques que hi ha indiquen que les

persones que volen aprendre una llengua per a *integrar-se* en la comunitat que la parla l'aprenen amb més facilitat que no les que ho fan per motius de tipus pràctic, per exemple, de millora professional.

Com podem veure, aquest sector sociolingüístic té una orientació fonamentalment aplicada. Ha desenvolupat sobretot procediments de mesura d'indicadors i variables i rarament s'ha plantejat de fonamentar els seus treballs en una conceptualització específica sobre què és la societat o què és el llenguatge. Més aviat ha tendit a adoptar conceptes d'altres disciplines. Per exemple, el principi de cooperació comunicativa en què es fonamenta la teoria de l'adaptació de la parla es basa en idees desenvolupades pel sociòleg Erving Goffman i adoptades sobretot dins la pragmàtica. Tot i així, els estudis d'aquest tipus han tingut en la història de la recerca sociolingüística i de la política lingüística una importància prou significativa. Per exemple, ha estat d'acord amb treballs de tipus experimental com els descrits que s'ha convençut a molts polítics i educadors que el bilingüisme porta més beneficis que no problemes per al desenvolupament cognitiu dels nens.

Altres aspectes interessants d'aquest corrent es poden trobar en línies d'investigació concreta. Per exemple, diversos investigadors sobre vitalitat lingüística subjectiva han utilitzat el mateix qüestionari en contextos molt diferents (País de Gal·les, Austràlia, Quebec, Hong Kong, Itàlia, Frísia, Catalunya). Això ha permès constatar, per exemple, que no hi ha una relació necessàriament directa entre aquesta vitalitat i els usos lingüístics a tot arreu. En alguns contextos, hi pot haver una percepció de "debilitat" o "migradesa" pròpies acompanyada d'un "sentiment molt fort d'identitat, especialment quan un sent que la identitat del grup està injustament amenaçada", i sembla que en aquests casos la identificació és un indicador que es correlaciona més directament amb un ús més ampli de la pròpia llengua.

Referència bibliogràfica

E. Goffman (1967). *Interaction Ritual*. Nova York: Anchor Books.

Exemple

Sobre el principi de cooperació podeu consultar el mòdul sobre pragmàtica de *Llengua catalana III: pragmàtica i discurs*, en què es parla del principi de cooperació de Grice.

Referència bibliogràfica

M. À. Viladot (1993). *Identitat i vitalitat lingüística dels catalans* (pàg. 43-53). Barcelona: Columna.

Vegeu també

A la web de l'assignatura, en l'apartat de "Guies de treball", una de les propostes consisteix a dur a terme un estudi de vitalitat lingüística subjectiva.

Resum

Fins aquí arriba, doncs, aquesta breu història de la sociolingüística del contacte de llengües. Recapitulant, hem vist que la disciplina sorgí inicialment de l'interès d'Uriel Weinreich pels fenòmens d'interferència lingüística produïts pel "contacte de llengües", s'hi afegí el projecte de William Labov d'explicar la variació lingüística com un component dels processos de canvi lingüístic. Finalment, el corrent que hem vist més detalladament ha estat el dels sociolingüistes que han investigat el funcionament de les societats lingüísticament diverses.

En aquest darrer àmbit, hem vist com la base teòrica de la subdisciplina evolucionava dels plantejaments més "consensuals" del funcionalisme estructuralista fins als més "conflictius" i "crítics" inspirats en idees marxistes i postestructuralistes.

La intenció de tot això és que en un moment donat aprengueu a utilitzar les idees i conceptes presentats per a interpretar la situació sociolingüística als Països Catalans. En el mòdul següent, "Dades i procediments de recerca", donarem algunes explicacions de tipus metodològic encaminades a acabar de facilitar aquest objectiu.

Activitats

Com que aquest mòdul ha estat pensat com a material d'introducció i consulta, no hi hem inclòs activitats i exercicis d'autoavaluació, ja que s'entén que l'avaluació només es pot fer aplicant els conceptes a dades concretes que s'hagin d'interpretar.

De tota manera, hi ha una activitat que es pot fer a partir del quadre conceptual que conté tots els termes, conceptes, persones i camps d'estudi que hem introduït en aquest mòdul i que també estan en el glossari. Podeu repassar-los per a veure si els recordeu i els situeu. Per a comprovar més ràpidament si això és així, podeu consultar el glossari.

Glossari

acte de parla *m* Qualsevol actuació lingüística que pot ser vista com una unitat. Unitat d'estudi de la pragmàtica i de l'etnografia de la comunicació.

actitud *f* Disposicions que es considera que resideixen en el cervell o en la psique i que determinen quina és la postura que la persona adopta enfront d'un objecte o realitat. Són l'objecte d'estudi de la psicologia social de la llengua.

adaptació de la parla *f* Procés mitjançant el qual, seguint la voluntat de cooperació interaccional, un parlant cerca d'acostar-se a l'estil o codi de comunicació d'un altre.

alternança de codi *f* Qualsevol canvi de varietat lingüística que ocorre dins una situació de comunicació.
en code-switching

àmbit d'ús *m* Espai social associat a un determinat patró d'ús lingüístic. Aracil el defineix com la "jurisdicció" d'una norma d'ús.
en domain

aparellament de veus disfressades *m* Experiments dissenyats dins l'àmbit de la psicologia social de la llengua, en els quals unes persones escolten uns enregistraments d'uns textos en diverses llengües i (cosa que no saben) llegits per la mateixa persona; després omplen uns qüestionaris on fan constar les característiques de cada parlant (que elles creuen diferent). Això permet d'aïllar els estereotips o actituds que els parlants associen específicament a una determinada llengua o grup lingüístic.
en matched-guise

Aracil, Lluís Vicent *f* Vegeu **conflicte lingüístic i normalització lingüística**.

camp social *m* En la sociologia de Pierre Bourdieu, espai de participació social constituït per les interaccions i relacions de poder entre els individus; també anomenat *mercat*.

canvi lingüístic *m* Tot i que el terme es pot utilitzar per a referir-se a qualsevol canvi d'una llengua o de l'ús d'una llengua, dins la sociolingüística fa referència sobretot al programa de William Labov d'explicar els canvis estructurals de les llengües a partir de la variació lingüística que es pot detectar dins la societat en un moment donat. També s'anomena *variacionisme*.
en language change

capital *m* En la sociologia de Pierre Bourdieu, allò que té valor de canvi o atribueix poder en un determinat camp social.

codi *m* Vegeu **varietat lingüística**.

codi propi *m* Varietat lingüística associada a la solidaritat, els espais familiars, intragrupals i informals.
en we code

codi aliè *m* Varietat lingüística associada a l'estatus i les relacions extragrupals més formals, tibades i impersonals.
en en they-code

compartimentació Vegeu **conflicte lingüístic**.

competència comunicativa *f* Facultat que permet als individus d'emetre, no solament frases estructuralment correctes, sinó també enunciats socialment pertinents.
en communicative competence

conflicte lingüístic *m* Tal com ho concebé Lluís Aracil, escenari de contacte lingüístic en què dues o més llengües que estan en una relació de super-subordinació social entren en competició per ocupar àmbits d'ús i assolir una plena normalització; disjuntives de tria de llengua amb què es troben els parlants en un escenari en contextos concrets.
Vegeu **normalització lingüística**.

conflictual *adj* Qualsevol teoria sociològica que faci èmfasi en relacions de poder i en pugnes entre col·lectius socials com a fonament per a explicar el funcionament de la societat.

consensual *adj* Vegeu **estructuralisme funcionalista**.

contacte de llengües (o bé llengües en contacte) *m* Terme utilitzat per a designar, en general, el caràcter d'un context en què s'hi fa servir més d'una llengua; de tota manera, entre sociolingüistes, s'utilitza més per a referir-se als estudis sobre la interferència lingüística

iniciats per Uriel Weinreich; és a dir, quan una llengua influeix en l'estructura d'una altra per mitjà de manlleus, calcs, influències en el lèxic, la morfologia, etc.
en language contact

dialectologia urbana Vegeu **canvi lingüístic**.

diglòssia *f* Escenari sociolingüístic que consisteix en la compartimentació més o menys estable de funcions o espais socials per dues varietats lingüístiques dins un mateix grup social.

EGDI *f* Vegeu **escala gradual de disrupció intergeneracional**.

escala gradual de disrupció intergeneracional *f* Pauta establerta per Joshua Fishman per que mostra les passes que normalment s'han de fer per a recuperar una llengua i en les quals la transmissió lingüística intergeneracional es considera que té un paper clau.

sigla **EGDI**

en Gradual Intergenerational Disruption Scale

estatus *m* Valor assignat a un element en virtut de la seva posició social o dels atributs de poder amb què se'l relaciona. En moltes anàlisis sociolingüístiques, els valors de les llengües es conceptualitzen segons l'eix de l'estatus en oposició al de la solidaritat. En l'àmbit de la planificació lingüística, en canvi, el terme estatus s'utilitza en relació amb les polítiques adreçades a estendre l'ús social d'una llengua; així, es contraposa al terme corpus, que s'utilitza en relació amb les intervencions destinades a definir una modalitat normativa o estàndard.

estructuralisme funcionalista *m* Terme que designa la teoria sociològica de Talcot Parsons i que es considera el paradigma de les concepcions consensuals de la societat, on els diversos components o institucions formen una estructura interrelacionada i on els individus actuen segons la reflexió racional basada en unes normes i uns valors comuns i continguts dins el sistema cultural.

etnicitat *f* En antropologia social, component identitari, tot allò que té a veure amb la pertinença a un grup caracteritzat per uns trets o pràctiques culturals.

etnografia de la comunicació *f* Camp d'estudi iniciat per John Gumperz i Dell Hymes que consisteix a estudiar les formes de comunicació social a partir dels mètodes tradicionals de l'antropologia.

Vegeu **etnografia**.

etnografia *f* Mètode canònic de l'antropologia en el qual s'espera que l'investigador construeixi el coneixement d'un grup humà i el fonamenti en l'observació directa i en la integració parcial en aquest grup, a banda d'altres fonts de dades que es puguin utilitzar.

experimental *adj* Dit dels mètodes típics en psicologia que consisteixen en estratègies per a aïllar determinats components del comportament dels individus per mesurar-los. A tal fi, se solen crear tasques o exercicis que els individus han de fer.

Fishman, Joshua Vegeu **sociologia de la llengua**.

frontera *f* En els estudis sobre identitats, s'anomena fronteres aquells elements simbòlics utilitzats per a delimitar qui queda dins i qui queda fora d'un grup (ètnic, social, de gènere, etc.). També són anomenats així els espais i activitats socials que constitueixen punt de trobada, contacte o interacció entre grups. *en* border

Grup Català de Sociolingüística *m* Associació científica constituïda el 1973 a Prada de Conflent que reuní un grup d'estudiosos compromesos amb el moviment de recuperació de la llengua catalana i que procedien tant de l'àmbit acadèmic com d'altres sectors professionals: A. M. Badia, J. Torres, V. Pitarch, G. Puig, F. Valverdú, L. V. Aracil, D. J. Bernardó, J. Carbonell, A. Moll i M. Reixach, alguns dels quals participaren activament en el Congrés de Cultura Catalana (1976) i en el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986).

Gumperz, John Vegeu **etnografia de la comunicació i sociolingüística interaccional**.

identitat *f* Condició de pertinença a un determinat grup social (de classe, d'etnicitat, de gènere, etc.); en sociologia moderna es concep com un procés de construcció que té lloc en la interacció social, on es negocien i es determinen les condicions, característiques i implicacions de cada identitat.

interacció *f* Qualsevol activitat que contingui un mínim procés de comunicació i una mínima orientació a la mútua responsivitat entre dues o més persones, conversa.

interferència lingüística *f* Fenomen que es produeix en una llengua concreta en virtut del contacte que els parlants tenen amb una altra.

Labov, William Vegeu **canvi lingüístic**.

manteniment lingüístic *m* El fet que una comunitat lingüística continuï utilitzant la seva llengua de manera més o menys plena en un context multilingüe.
en language maintenance

marca contextualitzadora *f* Tret lingüístic o extralingüístic que el parlant incorpora en el seu discurs per donar pistes a l'audiència de com s'ha d'interpretar un determinat segment. Les marques contextualitzadores assenyalen típicament canvis de nivell.
en contextualization cue

mercat lingüístic *m* Camp on, segons Bourdieu, es produeixen les pugnes per a l'acumulació i la redefinició dels capitals lingüístics.

nivell *m* Posicionament discursiu que defineix un subjecte parlant determinat. Per exemple, la veu d'una persona citada (un nivell) en oposició a la de la persona que cita (un altre nivell).
en footing

norma d'ús *f* Comportament lingüístic esperat en un àmbit d'ús concret i que els parlants tenen interioritzat com el més natural, apropiat o usual.

normalització lingüística *f* Procés social i polític en virtut del qual una llengua estén dels seus usos a totes les funcions comunicatives de la societat. Antònim de *substitució lingüística*.

parelles mínimes *f* Paraules que es diferencien per un sol tret i que els sociolingüistes utilitzen per veure fins a quin punt els parlants perceben i s'esforcen per a marcar la distinció investigada.
en minimal pairs

parla *f* Objecte d'estudi dels sociolingüistes; el llenguatge que els parlants efectivament produeixen, en oposició a la llengua que Saussure i Chomsky definiren com una entitat abstracta independent de l'ús.
en speech
fr parole

PARLANTT Acrònim de la llista de punts que els etnògrafs de la comunicació utilitzaven per a caracteritzar el context d'un fet comunicatiu.
en SPEAKING

patrons sociolingüístics *m* El terme anglès també s'ha traduït al castellà amb el mot *modelos*. Designa les regularitats de tipus probabilístic que els variacionistes han trobat en variacions que semblaven del tot aleatòries.
en sociolinguistic patterns

política quotidiana Terme utilitzat per a emfasitzar el fet que les relacions socials de cada dia estan constituïdes i són constitutives de relacions polítiques entre grups socials.
en the politics of

postestructuralisme *m* Terme utilitzat per a designar un conjunt força heterogeni de moviments intel·lectuals que posen en dubte els fonaments del coneixement modern i, en la majoria dels casos, fan èmfasi en la manera com el poder opera en la constitució de formes d'identitat i de coneixement (científic, polític, religiós). Metodològicament, es fa èmfasi en l'anàlisi dels discursos dels diversos camps socials.

psicologia social de la llengua *f* Camp de la psicologia interessada en les actituds i percepcions sociolingüístiques de les persones.

regla variable *f* Constructe teòric destinat a formular una regla lingüística que defineixi en termes de probabilitat (d'acord amb condicionaments socials) els elements lingüístics que poden aparèixer en un context o posició determinats.
Vegeu **canvi lingüístic**
en variable rule

repertori lingüístic *m* Conjunt de varietats lingüístiques que estan disponibles per a ser usades, activament o passivament, en un determinat context o grup social.
en linguistic repertoire

sociolingüística del conflicte *f* Vegeu **conflicte lingüístic** i **normalització lingüística**

sociolingüística *f* En general, subdisciplina que inclou qualsevol estudi o reflexió que relacioni fenòmens de caràcter lingüístic i social. Entre sociolingüistes, sovint s'utilitza per a denominar exclusivament el camp d'estudi del canvi lingüístic.
en sociolinguistics

sociolingüística interaccional *f* Camp sociolingüístic impulsat sobretot per John Gumperz i que explorava qüestions sociolingüístiques d'acord amb l'estudi d'interaccions.

sociologia de la llengua *f* Camp que estudia els usos de les llengües des del punt de vista sociològic inicialment impulsat per Joshua Fishman.

solidaritat *f* Dimensió del valor que s'atorga a una llengua en virtut de la seva relació amb la comunitat d'origen, especialment en grups socialment i econòmicament perifèrics.
Vegeu **estatus**

substitució lingüística *f* Procés mitjançant el qual una llengua és desplaçada per una altra de la pràctica totalitat dels àmbits de la vida ordinària d'una comunitat. Pèrdua d'una llengua.
en language shift

tria de llengua *f* Opció que fa una persona de fer servir una llengua en una determinada situació o àmbit d'ús.
en language choice

variable *f* En els estudis quantitius, categoria basada en una dada que s'utilitza per a relacionar-la amb una altra.

variacionisme *m* Vegeu **canvi lingüístic**

varietat lingüística *f* Llengua, dialecte o sociolecte. És un terme utilitzat pels sociolingüistes quan convé parlar en general sobre fenòmens d'ús lingüístic que poden afectar tant llengües en conjunt, com dialectes o sociolectes. No se sol utilitzar per a referir-se a registres o gèneres. Normalment, és sinònim de *codi*.

vitalitat lingüística subjectiva *f* Percepció que tenen els parlants sobre el pes social del propi grup lingüístic i de la pròpia llengua en comparació amb un altre grup i llengua.
Vegeu **psicologia social de la llengua**

Weinreich, Uriel Vegeu **contacte de llengües**

xarxa social *f* Entramat de relacions diverses amb altres persones que configuren la vida quotidiana d'un individu.
en social network

Quadre conceptual del vocabulari específic del mòdul

Camps d'estudi i investigadors més rellevants	Objectes d'estudi	Mètodes	Conceptes clau	Conceptes relacionats
Sociolingüística	Parla, ús lingüístic	Observació empírica en general	Varietat lingüística, trets, variants	Dialecte, sociolecte, etnolecte
Contacte de llengües llengües (Uriel Weinreich)	Interferència lingüística	Descripció lingüística de textos o elicitacions	Interferència, préstec	Bilingüisme
Variacionisme (William Labov)	Canvi lingüístic, variació lingüística	Elicitacions enregistrades de parla complementades, a vegades, per etnografia. Anàlisi estadística	Variable dependent (tret lingüístic) i variable independent (categoria social)	Parla formal, parla informal, estratificació social de la variació, xarxes socials, hipercorrecció
Xarxes socials (Leslie Milroy)	Variació lingüística	Elicitacions enregistrades de parla complementades, a vegades, per etnografia. Anàlisi estadística	Variables, xarxa d'alta densitat, xarxa de baixa densitat	Xarxes socials tradicionals, xarxes socials urbanes
Sociologia de la llengua (Joshua A. Fishman)	Tria de llengua (qui parla què, amb qui, on i quan)	Estudis estadístics de la població	Àmbit (<i>domain</i>), disglòssia, bilingüisme, funcions de les llengües	Normes socials, sistema social, escala gradual de disrupció intergeneracional, substitució lingüística (<i>language shift</i>)
Etnografia de la comunicació (Dell Hymes)	Competència comunicativa, formes de la parla	Etnografia, especialment observació participant, PARLANTT	Repertori lingüístic, gènere, significat social	Sociolingüística interaccional
Sociolingüística interaccional (John J. Gumperz)	Singificat social de variants lingüístiques, alternança de codi	Etnografia, especialment observació participant i entrevistes	Interacció, alternança situacional i metafòrica, pistes contextualitzadores, indexicalitat	Comunicació intercultural
Psicologia social de la llengua (Howard Giles)	Actituds lingüístiques, vitalitat lingüística	Experimental, aparellament de veus disfressades, anàlisi estadística	Actitud, prestigi, motivació, estatus, solidaritat, integració	Adaptació lingüística (<i>accommodation</i>), relacions interètniques
Llengua i gènere (Deborah Cameron)	Llenguatge i desigualtat social	Diversos	Parla femenina, parla masculina, construcció d'identitats	Llengua i poder, sexisme, postestructuralisme
Sociolingüística del conflicte (Lluís Vicent Aracil)	Conflicte lingüístic, substitució lingüística	Estudis estadístics de la població, descripcions genèriques	Àmbits d'ús, normes d'ús, funcions socials, funcions lingüístiques	Consciència, conrol, cibernètica
Mercat lingüístic (Pierre Bordieu, Monica Heller)	Mercat lingüístic i capital lingüístic	Estudis estadístics o etnografia	Camps socials, capital simbòlic, hàbits	Sociolingüística crítica
Ideologies lingüístiques (Kathryn Woolard i altres)	Representacions de les llengües i del llenguatge	Etnografia	Iconicitat, indexicalitat, recursivitat fractal, erasura	Etnicitat, fronteres ètniques, sociolingüística crítica

Bibliografia

Aracil, L. V. (1965). "Conflicte lingüístic i normalització lingüística a l'Europa nova". A: L. V. Aracil (1982). *Papers de sociolingüística* (pàg. 23-38). Barcelona.

Blom, J. P.; Gumperz, J. J. (1972). "Social meaning in linguistic structures: code-switching in Norway". A: J. J. Gumperz and D. Hymes (ed.). *Directions in Sociolinguistics* (pàg. 407-453). Nova York: Basil Blackwell.

Boix, E. (1993). *Triar no és traïr. Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.

Boix, E.; Vila, F. X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.

Bourdieu, P. (1982). *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*. París: Librairie Arthème Fayard.

Ferguson, Ch. A. (1972). "Diglossia". *Word* (vol. 15, pàg. 325-340) [versió catalana a Mollà i Palanca (1987), pàg. 159-164.]

Fishman, J. (1972). "Societal bilingualism: stable and transitional". A: A. S. Dil (ed.). *Language in Sociocultural Change* (pàg. 135-152). Stanford: Stanford University Press.

Fishman, J. (1972). "The relationship between micro- and macro-linguistics in the study of who speaks what to whom and when". A: A. S. Dil (ed.). *Language in Sociocultural Change*. Stanford: Stanford University Press.

Fishman, J. (1991). *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters. [Vegeu-ne també un fragment en català a "Tres casos amb (més o menys) èxit: l'hebreu modern, el francès al Quebec i el català a Espanya". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (núm. 11, pàg. 19-48, 1993).]

Giles, H.; Taylor, D. M.; Bourhis, R. Y. (1973). "Towards a Theory of Interpersonal Accommodation through Speech". *Language in Society* (núm. 2, pàg. 177-192).

Goffman, E. (1967). *Interaction Ritual*. Nova York: Anchor Books.

Goffman, E. (1981). *Forms of talk*. Oxford: Blackwell.

Gumperz, J. J. (1964). "Linguistic and social interaction in two communities". *American anthropologist* (vol. 6, part 2, núm. 66, pàg. 137-153).

Gumperz, J. J. (1982). *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gumperz, J. J. (ed.) (1982). *Language and Social Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gumperz, J. H.; Hymes, D. (1964). "The Ethnography of Communication". *American Anthropologist* (vol. 6, part 2, núm. 66).

Gumperz, J. H.; Hymes, D. (ed.) (1972). *Directions in Sociolinguistics: the Ethnography of Communication*. Nova York: Holt, Rinehart and Winston.

Heller, M. (1999). *Linguistic minorities and modernity. A sociolinguistic ethnography*. Londres: Longman.

Hymes, D. (1972). *On communicative competence*. A: J. B. Pride; J. Holmes (ed.). *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin.

Hymes, D. (1972). "Models of the Interaction of Language and Social Life". A: J. H. Gumperz; D. Hymes (ed.). *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication* (pàg. 35-71). Oxford: Blackell.

Kremnitz, G. (ed.) (1979). *Sprachen im Konflikt. Theorie und Praxis der katalanischen Soziolinguistik. Eine Textauswahl*. Tubinga: Gunther Narrl.

Kremnitz, G. (1993). *Gesellschaftliche Mehrsprachigkeit*. Viena: Wilhelm Braumüller Verlag [El multilingüisme social (traducció d'Ulrich Malsch). Barcelona: Edicions 62, 1993].

Lavob, W. (1985). *Sociolinguistic Patterns*. Oxford: Basil Blackwell Ltd., 1972 [trad. cast.: *Modelos sociolingüísticos*. Madrid: Cátedra, 1983].

- Lambert, W. E.; Hodgson, R. C.; Fillenbaum, S.** (1960). "Evaluation Reactions to Spoken Languages". *Journal of Abnormal and Social Psychology* (núm. 60, pàg. 44-51).
- Malinowski, B.** (1992). *Els argonautes del Pacífic Occidental* (vol. 1). Barcelona: Edicions 62.
- Milroy, J.; Milroy, L.** (1985). "Linguistic change, social network and speaker innovation". *Journal of Linguistic* (vol. 21, pàg. 339-384).
- Milroy, L.** (1987). *Observing and Analysing Natural Language*. Oxford: Blackwell.
- Mollà, T.; Palanca, C.** (1987). *Curs de sociolingüística 1*. Alzira: Bromera.
- Ninyoles, R. L.** (1969). *Conflicte lingüístic valencià. Substitució lingüística i ideologies diglòssiques*. València: Tres i Quatre.
- Ninyoles, R. L.** (1972). *Idioma y poder social*. Madrid: Tecnos.
- Nishimura, M.** (1985). *Intrasentential code-switching in Japanese and English*. Tesi doctoral. Universitat de Pensilvània.
- Sáez, A.** (1980). "Catalunya, gresol o explotadora? Notes sobre immigració i creixement". A: J. M. Ainaud i altres. *Immigració i reconstrucció nacional a Catalunya* (pàg. 25-42). Barcelona: Blume.
- Sankoff, D.; Poplack, S.** (1980). "A formal grammar for code-switching". A: *Working papers in the Center for Puerto Rican Studies* (núm. 8).
- De Saussure, F.** (1916). *Cours de linguistique générale* (publicat per Charles Bally i Albert Sechehaye amb la col·laboració d'Albert Riedlinger; edició crítica a cura de Tullio de Mauro). París: Editions Payot, 1974. [trad. cat.: *Curs de lingüística general*. Barcelona: Edicions 62, 1990; trad. cast.: *Curso de lingüística general*. Madrid: Alianza, 1983].
- Tusón, A.** (1980). *Anàlisi de la conversa*. Barcelona: Empúries.
- Vallverdú, F.** (1980). *Dues llengües: dues funcions?* (2a. ed. revisada). Barcelona: Edicions 62.
- Vallverdú, F.** (1979). *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- Viladot, M. À.** (1982). *El bilingüisme a Catalunya: investigació i psicologia*. Barcelona: Laia.
- Viladot, M. À.** (1993). *Identitat i vitalitat lingüística dels catalans*. Barcelona: Columna.
- Weinreich, U.** (1953). *Languages in contact: Findings and problems languages in contact* (2a. ed.). La Haia: Mouton [trad. cat.: *Llengües en contacte*. Alzira: Bromera, 1996; trad. cast.: *Lenguas en contacto*. Veneçuela: Universitat Central de Veneçuela, 1974].
- Woolard, K.** (1989). *Doubletalk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford: Stanford University Press [En català: *Identitat i contacte de llengües a Barcelona*. Barcelona: Edicions de la Magrana, 1992.].